

Iedere dag een nieuwe kans

De behandeling aan PIJ-jongeren van de Sprengen nader bekeken en onderbouwd

Iedere dag een nieuwe kans

De behandeling aan PIJ-jongeren van de Sprengen nader bekeken en onderbouwd

© 2009 Nederlands Jeugdinstituut

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Iedere dag een nieuwe kans

De behandeling aan PIJ-jongeren van de Sprengen nader bekeken en onderbouwd

Auteurs:

Marjolein Oudhof & Mariska van der Steege (Nederlands Jeugdinstituut)

Met medewerking van:

Jessica van Rossum (Nederlands Jeugdinstituut)

In opdracht van:

Justitieel Pedagogisch Centrum de Sprengen, Zutphen

Interne begeleidingscommissie de Sprengen:

Ellis ter Beek (teamleider Deskundigheidsbevordering), Johan Krist (algemeen directeur), Marieke Lammers (hoofd Traject Control) en Caroline ter Linden (gedragwetenschapper)

Utrecht, april 2009

Contact:

Nederlands Jeugdinstituut
Mariska van der Steege
Postbus 19 221 (Catharijnesingel 47), 3501 DE Utrecht
Telefoon (030) 230 68 65
E-mail m.vandersteege@nji.nl
Website <http://www.nji.nl>

JPC De Sprengen
Marieke Lammers
Postbus 114, 7200 AC Zutphen
Telefoon (0575) 59 16 00
E-mail m.lammers@desprengen.nl
Website <http://www.desprengen.nl>

Inhoud

Inleiding	5
1. De problematiek van PIJ-jongeren.....	9
1.1 De problematiek van PIJ-jongeren in de Sprengen	9
1.2 De problematiek van PIJ- jongeren in justitiële jeugdinstellingen	23
1.3 Samenvatting en conclusie.....	26
2. De benadering van PIJ-jongeren.....	29
2.1 Het ideaal: de voorgestane benadering	29
2.2 De benadering van jongeren in de praktijk	33
2.3 Literatuur over algemeen werkzame factoren	36
2.4 Samenvatting en conclusies.....	41
3. De behandeling van PIJ-jongeren	46
3.1 Het basisklimaat op de leefgroep en op school.....	46
3.2 Specifieke (gedrags)interventies en therapieën	48
3.3 ‘Wat Werkt’ bij PIJ-jongeren	49
3.4 Samenvatting en conclusies.....	53
4. Conclusies en aanbevelingen	56
4.1. De benadering van jongeren beschreven en onderbouwd	56
4.2 De behandeling van PIJ-jongeren versterkt	58
Literatuur	63
Bijlage 1 Deelnemers bijeenkomsten	65
Bijlage 2 Verantwoording gebruikte literatuur	67
Bijlage 3 Stellingen toetsingsbijeenkomsten.....	67

Inleiding

De locatie Zutphen van Justitieel Pedagogisch Centrum de Sprengen is een gesloten Justitiële Jeugdinstelling (JJI) met 48 opvangplaatsen en 44 behandelplaatsen voor PIJ-jongeren (PIJ = Plaatsing in een Instelling voor Jeugdigen). De tweede locatie van de Sprengen in Wapenveld biedt gesloten jeugdzorg aan 60 jongeren.

Aanleiding

Eind 2006 concludeerde het management van de Sprengen dat er een kwaliteits- en effectiviteitsslag nodig was in de individuele behandeling van de geplaatste jongeren. Zowel intern als door buitenstaanders wordt de Sprengen nogal eens gezien als een eigenzinnige organisatie waarvan de medewerkers op eigen wijze de jongeren benaderen en in beweging weten te krijgen. Buitenstaanders als diverse inspecties, leden van de Raad van Toezicht en docenten van universiteiten geven aan dat de praktijk van de instelling een goede indruk maakt. Onduidelijk was echter waar die aanpak van de Sprengen precies uit bestaat. Binnen de instelling leefde de behoefte hier meer grip op te krijgen en de benadering van jongeren te expliciteren en vast te leggen. Waaruit bestaat die benadering precies en hoe wordt die vorm gegeven in het dagelijks contact en handelen met jongeren? En kunnen we aan die specifieke benadering een gemeenschappelijke taal geven en deze voorzien van een theoretische onderbouwing?

Daarnaast hadden de directie en de stafmedewerkers van de Sprengen de wens de behandeling aan PIJ-jongeren verder te verstevigen. In de dagelijkse gang van zaken bleek het vooral erg 'druk' rondom de jongere: de medewerkers werkten weliswaar hard en met passie voor de doelgroep, hun handelen was echter weinig op elkaar afgestemd en niet gericht op dezelfde doelen. De instelling investeerde daarom de afgelopen jaren in het uitwerken van een pedagogisch basisklimaat op de leefgroep en op school op basis van 'natuurlijk leren' naast het sociale competentiemodel dat al langer geleden was ingevoerd. Jongeren worden in deze werkwijze begeleid door een kernteam bestaande uit de coach van de leefgroep (in andere instellingen ook wel mentor geheten) en een docent van de school. Het kernteam werkt vanuit één plan samen met de jongere aan zijn ontwikkeling en aan het veranderen van zijn gedrag. De vorderingen die de jongere maakt houdt hij bij in een portfolio. De ontwikkeling binnen de justitiële jeugdinstellingen om naast de behandeling op de leefgroep en op school evidence-based/erkende gedragsinterventies aan te bieden aan jongeren ging ook aan de Sprengen niet voorbij. De instelling investeerde samen met Harreveld en Rentray in 2007/2008 in de ontwikkeling van de gedragsinterventie Leren van Delict. Deze werd in april 2008 door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie voorlopig erkend (Van der Steege & Oudhof, 2008; zie <http://www.justitie.nl/erkenningscommissie>). De vraag is echter of Leren van Delict afdoende is. Wellicht zijn er aanvullende specifieke (erkende) gedragsinterventies nodig om de gewenste gedragsverandering te bewerkstelligen gezien de problematiek van deze jongeren. Hieraan voorafgaand is het nodig zicht te krijgen op de precieze kenmerken van de PIJ-jongeren op de behandelgroepen: welke problemen hebben ze precies en aan welke ontwikkelingsdoelen – en lijnen wordt vaak gewerkt? Deze kenmerken zijn leidend bij de beslissing welke erkende gedragsinterventies in te voeren.

Twee centrale vragen

De inrichting verzocht het Nederlands Jeugdinstituut in het voorjaar van 2008 een onderzoeksproject te starten waarin de volgende twee vragen centraal stonden.

- 1) Uit welke kenmerkende aspecten bestaat de benadering van jongeren binnen de Sprengen? Welke aspecten zorgen er met name voor dat de jongeren in beweging komen voor gedragsverandering? Zijn deze aspecten te verbinden met kennis uit (inter)nationale onderzoeksliteratuur over (algemeen) werkzame factoren?
- 2) Welke kenmerken en problemen hebben de jongeren van de behandelgroepen? Welke specifieke (erkende) interventies ofwel gedragstrainingen sluiten hierbij aan en zou de Sprengen als aanvulling op het basisklimaat op de leefgroep en op school kunnen invoeren? In welke mate sluiten deze aan bij de 'Basismethodiek JJI' (tegenwoordig: YOUTURN)?

Werkwijze project

Binnen het project voerden we een aantal activiteiten uit om bovenstaande vragen te beantwoorden. In de eerste maanden brachten we de problematiek van de PIJ-jongeren in de Sprengen in kaart met dossieronderzoek. De dossiers van 25 PIJ-jongeren die op een peildatum verbleven in de Sprengen werden ingevoerd en geanalyseerd in een SPSS-databestand. Dit leidde tot een beschrijving van de kenmerken en problemen van deze jongeren. Vanwege de kleine onderzoeksgroep werd de problematiek van PIJ-jongeren in de Sprengen vergeleken met die van PIJ-jongeren in het algemeen in Nederland en met die van PIJ-jongeren in justitiële jeugdinrichting Heuvelrug, locatie Overberg waar op dezelfde wijze in dezelfde periode onderzoek werd gedaan. Dit om de beschrijving van de problematiek nader te valideren.

Om zicht te krijgen op de kenmerkende aspecten van de benadering van jongeren binnen de Sprengen vonden in juni 2008 twee interne expertmeetings plaats met een aantal sleutelfiguren. Zij vormden samen een brede vertegenwoordiging uit alle onderdelen en lagen van de organisatie. Tijdens deze bijeenkomsten dachten de sleutelfiguren na over/reflecteerden ze op vragen als: wat zijn hun ervaringen met de benadering en bejegening van PIJ-jongeren, welke middelen/houding/vaardigheden worden ingezet om jongeren te motiveren en te bewegen tot verandering? Wat blijkt daarvan in de praktijk goed te werken? En wat is daarvan 'typisch de Sprengen'? De opbrengst van deze bijeenkomsten was een korte en zo concreet mogelijke beschrijving van het ideaalplaatje van de benadering van jongeren binnen de inrichting. Na de twee expertmeetings hielden we op 17 september 2008 drie toetsingsbijeenkomsten met een tweede groep medewerkers van de Sprengen, acht jongeren van de behandelgroepen Charlie en Bravo en zes ouders die speciaal voor de bijeenkomst naar Zutphen kwamen. Tijdens deze toetsingsbijeenkomsten werd hen het ideaalplaatje van de benadering voorgelegd. Dit om te checken of ze de benadering onderschreven en herkenden in de dagelijkse praktijk van de omgang met jongeren binnen de Sprengen. In de literatuur zochten we vervolgens naar de beschikbare kennis over algemeen werkzame factoren. Hierover was al het nodige bekend (zie bijvoorbeeld Van Yperen, 2003; Hermanns, 2008 en Van der Steege, 2003), we zochten daarom naar aanvullende informatie in de nationale en internationale onderzoeksliteratuur (zie bijlage 2 voor een verantwoording van de literatuursearch). Vervolgens relateerden we de bevindingen uit de literatuur aan de benadering van jongeren binnen de Sprengen. Welke elementen uit de benadering worden ondersteund vanuit de literatuur?

Tot slot verzamelden we de kennis over wat werkt in de behandeling van PIJ-jongeren en de beschikbare erkende gedragsinterventies voor delinquente jongeren. We maakten hierbij

voornamelijk gebruik van bestaande overzichten (zie <http://www.justitie.nl/erkeningscommissie>; <http://www.nji.nl/delinquentie> en Boendermaker & Uit Beijerse, 2008; zie verder bijlage 2). Op basis van de problematiek van PIJ-jongeren en de beschikbare kennis over wat werkt formuleerden we een advies aan de Sprengen hoe de behandeling aan PIJ-jongeren verder te versterken.

Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit vier hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk geven we een beschrijving van de PIJ-jongeren die worden behandeld binnen de Sprengen. We vergelijken de problematiek van deze jongeren met PIJ-jongeren in het algemeen en met die van de jongeren in Justitiële Jeugdinstelling Heuvelrug, locatie Overberg. In hoofdstuk 2 beschrijven we de benadering van jongeren binnen de Sprengen. We beschrijven hoe die benadering er idealiter uitziet, hoe de ideale benadering in de praktijk gestalte krijgt en verbinden deze met de beschikbare kennis over algemeen werkzame factoren. In het derde hoofdstuk gaan we als eerste in op het behandelklimaat van de Sprengen en beschrijven we daarna wat werkt in de behandeling aan delinquentie jongeren. In hoofdstuk 4 tot slot vatten we onze bevindingen samen, beantwoorden we de onderzoeksvragen en formuleren we enkele conclusies en aanbevelingen.

Tot slot een woord van dank. Als eerste aan alle medewerkers van de Sprengen (zie voor een overzicht bijlage 1), jongeren en ouders die aan de verschillende bijeenkomsten deelnamen. Dank aan Hans Jagers die aan de wieg van dit project stond en aan de interne begeleidingscommissie die aan het project was verbonden: Marieke Lammers (hoofd TrajectControl), Ellis ter Beek (teamleider deskundigheidsbevordering), Caroline ter Linden (gedragwetenschapper) en Johan Krist (algemeen directeur). We hebben de samenwerking als erg plezierig ervaren en waarderen jullie openheid voor de 'kritische blik van buiten'.

1. De problematiek van PIJ-jongeren

Het dossieronderzoek naar de PIJ-jongeren in de Sprengen werd in juli 2008 uitgevoerd. Van de 36 jongeren die op dat moment met een PIJ-maatregel in de inrichting verbleven zijn 25 dossiers 'aselect' gekozen. Van enkele jongeren was relatief weinig informatie beschikbaar, deze zijn buiten het onderzoek gehouden. Alle relevante gegevens en kenmerken van de jongeren zijn in een SPSS-databestand ingevoerd. Deze informatie is afkomstig uit het dossier van de jongeren dat de startdiagnostiek (voorlopig behandelplan), het persoonlijkheidsonderzoek (PO), de TULP-gegevens, veelal de SAVRY-gegevens en soms de schoolintake bevatte. De hoeveelheid en de mate van actualiteit van de beschikbare informatie wisselde per jongere. Ook waren er verschillen tussen de jongeren wat betreft de verstreken duur van de PIJ-maatregel op het moment van binnenkomst in de Sprengen. De situatie is voor zover mogelijk bekeken op dat moment van binnenkomst. Daarnaast wisselt het hoe lang jongeren al eerder behandeling hebben gehad en zich in bepaalde opzichten dus al ontwikkeld hebben. Op verschillende domeinen is gekeken naar het aantal aanwezige problemen en de beschermende factoren. De problemen en beschermende factoren zijn gecodeerd wanneer dit in het dossier vermeld staat. Wanneer dit niet het geval is, is het of niet aanwezig of het is niet bekend of het aanwezig is. De vermelde percentages gaan telkens uit van 25 jongeren.

1.1 De problematiek van PIJ-jongeren in de Sprengen

Demografische gegevens

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd waarop PIJ-jongeren worden aangemeld bij de Sprengen is bijna 18,5 jaar. Van de jongeren is 72% 18 jaar of ouder. De jongste is 15 jaar en de oudste 23.

Woonplaats

Een kwart van de jongeren komt uit de provincie Gelderland en een vijfde uit Zuid-Holland. De overige jongeren komen verspreid uit andere provincies (behalve Zeeland en Groningen). Iets meer dan de helft van de jongeren (56%) komt uit een middelgrote stad. De overigen komen uit een dorp (24%) of uit een grote stad (20%). Hierbij is gekeken naar de woonplaats waar de jongere verbleef voordat hij in de Sprengen of andere justitiële jeugdinstelling of residentiële voorziening kwam.

Etnische afkomst

Van de jongeren is 42% van Nederlandse afkomst. Een derde van de jongeren is van overige niet-westerse afkomst (Pakistaans, Braziliaans, Congolees, Ghanees). De overige jongeren zijn van Antilliaanse, Surinaamse, Marokkaanse of overig westerse afkomst. De meeste jongeren hebben de Nederlandse nationaliteit, enkelen hebben een verblijfsvergunning.

Type gezin

Bijna de helft van de jongeren (48%) komt uit een éénoudergezin. De overige jongeren komen uit een tweeloudergezin (28%) of een samengesteld gezin (20%). Eén van deze jongeren komt uit

een zigeunergezin en één is geadopteerd. We verstaan onder een samengesteld gezin een gezin waarbij werkelijk sprake is van het samenvoegen van twee gezinnen (dus van de nieuwe partner komen ook de kinderen in het gezin wonen). Eén van de jongeren woont sinds zijn elfde in internaten. Veel jongeren hebben op veel verschillende plekken bij verschillende mensen gewoond. Voor het type gezin is gekeken naar het gezin waar de jongere hoofdzakelijk verbleef.

Tabel 1. Type gezin

Type gezin	Aantal	Percentage
Eenoudergezin	12	48%
Tweeoudergezin	7	28%
Samengesteld gezin	5	20%
Twee gezinnen (co-ouderschap)	1	4%

Tweeëntwintig jongeren (88%) komen uit een gezin waar naast de ouder(s) nog andere gezins- en/of familieleden wonen. Het gaat voornamelijk om (stief)broertjes en –zusjes, waarvan de meesten er meerdere hebben. Ook hebben de jongeren vaak (stief)broertjes en –zusjes die elders wonen.

Huisvesting bij aanmelding

Op twee na verbleven de jongeren in een andere justitiële jeugdinstelling voor ze naar de Sprengen kwamen. Van deze jongeren verbleef de ene helft in een opvanginstelling en de andere helft in een behandelinstelling.

Gezag, juridisch kader en verblijfsstatus

Bij de zeven jongeren die jonger zijn dan 18 jaar is er sprake van gezag. Bij de meeste jongeren (72%) hebben de ouders gezamenlijk gezag, bij een kwart is sprake van eenhoofdig gezag bij één van de ouders en één jongere staat onder voogdij van een instelling. Over 14 jongeren is (al dan niet in het verleden) een OTS uitgesproken. Bij zes jongeren is geen sprake van een civielrechtelijke maatregel en bij vier jongeren is het niet duidelijk of een civielrechtelijke maatregel van toepassing is (geweest). Alle jongeren hebben een strafrechtelijke PIJ-maatregel. Drie jongeren verblijven in de Sprengen op basis van een PIJ-maatregel plus ITA (Individuele Traject Afdeling).

Eerdere hulpverlening

De meeste jongeren (84%) hebben eerder niet-justitiële hulp gekregen (vaak geïndiceerde jeugdzorg). Alle jongeren hebben eerder in een justitiële jeugdinstelling gezeten, gemiddeld vier keer.

Tabel 2. Verblijf jongeren in aantal andere JJI's

Aantal andere JJI's	Aantal	Percentage
1	3	12%
2	4	16%
3	6	24%
4	4	16%
5	3	12%
6	1	4%
7	0	0%
8	2	8%
9	2	8%

Type delict

Het type gepleegd delict waarvoor de jongeren een PIJ-maatregel opgelegd kregen, is voor 76% van de jongeren in ieder geval een geweldsdelict tegen personen (zie tabel 3). De meeste jongeren heb één of twee typen delicten gepleegd, een aantal meerdere. Iets meer dan de helft van de jongeren (56%) heeft het delict (of één van de delicten) individueel gepleegd. Van de jongeren heeft 64% het delict in groepsverband gepleegd. Zes jongeren hebben zowel een individueel als groepsdelict gepleegd waarvoor zij de PIJ-maatregel opgelegd kregen.

Tabel 3. Type gepleegd delict als reden voor oplegging PIJ-maatregel

Type delict	Aantal	Percentage
Geweldsdelict tegen personen <i>mishandeling (8); poging tot moord (1); doodslag (1); bedreiging tegen het leven gericht (7), openlijke geweldpleging tegen personen (2)</i>	19	76%
Vermogensdelict <i>(poging tot) diefstal (7); heling (3); verduistering (1)</i>	11	44%
Verbaal geweld <i>(poging tot) afpersing (5)</i>	5	20%
Geweldsdelict tegen goederen <i>openlijke geweldpleging tegen goederen (2); vernieling (1)</i>	3	12%
Seksueel delict <i>verkrachting (1); aanranding (1); ontucht (1)</i>	3	12%
Overig <i>rust verstoren (2); opzettelijk handelen, waren verkopen, te koop aanbieden, afleveren of uitdelen, wetende dat zij voor het leven of de gezondheid schadelijk zijn en dat schadelijke karakter verzwijgende (1)</i>	3	12%
Wapenbezit	1	4%
Brandstichting	0	0%

Alle jongeren hebben eerder delicten gepleegd, gemiddeld twee à drie andere typen. Op één na hebben alle jongeren een vermogensdelict gepleegd en 16 jongeren een geweldsdelict tegen personen (tabel 4). Het gaat hier om meer, maar relatief minder ernstige gepleegde delicten.

Meer dan de helft van de jongeren (64%) heeft één of meerdere delicten individueel gepleegd. Bijna de helft (44%) heeft één of meerdere delicten in groepsverband gepleegd. Twee jongeren hebben zowel een groepsdelict als individueel delict gepleegd.

Tabel 4. Type delict, eerder gepleegd

Type delict	Aantal	Percentage
Vermogensdelict (diefstal, heling)	24	96%
Gewelddelict tegen personen (mishandeling, moord, doodslag)	16	64%
Gewelddelict tegen goederen (vernietiging, openlijke geweldpleging, ordeverstoring)	7	28%
Overig (overtreding Wegenverkeerswet, Opiumwet, gijzeling, onduidelijk)	7	28%
Brandstichting	4	16%
Verbaal geweld (afpersing, bedreiging, belediging, wederspanning)	4	16%
Wapenbezit	3	12%
Seksueel delict (verkrachting aanranding, evt. met minderjarigen)	2	8%

Problematiek van het gezin

Domein Leefsituatie

Bij 12 jongeren is bekend dat er één of meer problemen zijn op het domein Leefsituatie voordat zij geplaatst werden in een justitiële jeugdinstelling. Gemiddeld zijn er bijna twee problemen aanwezig bij deze 12 jongeren. Het meest voorkomende probleem is dat het gezin weinig geld heeft voor algemeen gangbare uitgaven (24%). Een vijfde van de jongeren komt uit een armoedige of onveilige buurt. Bij 13 jongeren (52%) zijn er geen problemen of is het onbekend of er problemen zijn op dit domein.

Tabel 5. Problemen op het domein Leefsituatie

Probleem	Aantal	Percentage
Gezin leeft van een uitkering/er is weinig geld voor algemene gangbare uitgaven	6	24%
Gezin woont in een onveilige/gevaarlijke buurt	3	12%
Integratie/acculturatieproblemen	3	12%
Gezin woont in een arme/armoedige buurt	2	8%
Gezin sociaal geïsoleerd (geen sociale contacten)	2	8%
Gezin heeft financiële problemen (betaling huur,gas,licht,water zijn een probleem)	2	8%
Jongere heeft schulden	2	8%
Meer dan één verandering van school of buurt in laatste jaar	2	8%
Gezin in nieuwe buurt	1	4%

Bij 12 jongeren is bekend dat zij één of twee beschermfactoren hebben. Dat de jongere contact heeft met gezin van herkomst is de meest voorkomende beschermfactor (44%).

Tabel 6. Beschermfactoren op het domein Leefsituatie

Beschermfactor	Aantal	Percentage
Er zijn contacten met de plek waar de jeugdige heeft gewoond/gezin van herkomst.	11	44%
De jongere heeft altijd op dezelfde plek/in zelfde gezin gewoond	4	16%
De jongere kan op een andere plek dan in het gezin verblijven	3	12%

Domein Relaties (gezins- en sociale relaties)

Kwaliteit van de (gezins)relaties

Van alle jongeren is (enige) informatie beschikbaar over het domein Relaties. Het contact tussen ouders/stiefouders van de jongeren onderling is bij 44% slecht of er is geen contact. Bij 28% is deze relatie normaal of goed. Bij zeven jongeren (28%) is hier geen informatie over gevonden.

Tabel 7. Relatie ouders/stiefouders onderling

Relatie ouders/stiefouders onderling	Aantal	Percentage
Geen contact	7	28%
Normaal	6	24%
Slecht	4	16%
Goed	1	4%
Onbekend (missing)	7	28%

De relatie van jongeren met hun (stief)moeder (verzorgende ouder) is bij 60% normaal of goed. Bij 36% is deze relatie slecht of is er geen contact. Met hun (stief)vader (verzorgende ouder) hebben 44% van de jongeren normaal of goed contact. Ook bij 44% is dit contact slecht of is er geen contact.

Tabel 8. Relatie jongere met (stief)moeder (verzorgende ouder)

Relatie jongere met (stief)moeder	Aantal	Percentage
Normaal	9	36%
Slecht	8	32%
Goed	6	24%
Geen contact	1	4%
Onbekend (missing)	1	4%

Tabel 9. Relatie jongere met (stief)vader (verzorgende ouder)

Relatie jongere met (stief)vader	Aantal	Percentage
Normaal	8	32%
Slecht	8	32%
Goed	3	12%
Geen contact	3	12%
Overleden	1	4%
Onbekend (missing)	2	8%

Bij 19 jongeren is informatie bekend over de relatie met broers/zussen. Bij 16 van deze jongeren is het contact met broers/zussen normaal of goed. Bij drie jongeren is dit contact slecht. Bij 21 jongeren is informatie over de relatie met leeftijdsgenoten beschikbaar. Bij tien jongeren is de relatie met leeftijdsgenoten normaal of goed, bij 11 jongeren is deze slecht. Bij tien jongeren is iets bekend over de relatie met deskundigen. Hiervan is de relatie bij negen jongeren normaal of goed met deskundigen en bij één is deze slecht.

Kwaliteit opvoeding

Het opvoedingsklimaat is bij 88% van de jongeren slecht. Bij 20 jongeren is informatie bekend over de opvoedingsvaardigheden van (stief)moeder, bij 90% van deze jongeren zijn deze slecht. Bij 21 jongeren is informatie beschikbaar over de opvoedingsvaardigheden van (stief)vader, deze zijn, op één na, slecht.

Mishandeling

Zestien jongeren (64%) zijn mishandeld in het verleden (vermoedelijk of vastgesteld). Van de jongeren die een vorm van mishandeling hebben ondergaan, gebeurde dit elf keer door de moeder, twaalf keer door de vader en drie keer door iemand buiten het gezin. Een aantal jongeren is dus door meerdere personen mishandeld. Gekeken naar de aard van de mishandeling komt verwaarlozing het vaakst voor (bij 14 jongeren). Ook emotionele en fysieke mishandeling komt regelmatig voor.

Tabel 10. Aard van de mishandeling

Aard van de mishandeling	Aantal
Verwaarlozing	14
Emotioneel	8
Fysiek	7
Seksueel	2

Problemen en beschermende factoren

Bij 23 jongeren zijn problemen op het domein Gezins- en sociale relaties gevonden. Gemiddeld is er sprake van drie problemen per jongeren. Hoe vaak welk probleem voorkomt staat in tabel 11.

Tabel 11. Problemen op het domein Gezins- en sociale relaties

Probleem	Aantal	Percentage
Weinig/geen gezag in het gezin	12	48%
Geweld binnen het gezin (onder meer mishandeling van moeder door vader)	11	44%
Breuk binnen familie/echtscheiding (vetes, langdurige ruzies etc.)	10	40%
Hechttingsproblematiek*	10	40%
Belangrijkste verzorger overbelast door ouderschap/ouder(s) kunnen jongere niet aan	9	36%
Gebrek aan warmte in ouder-kindrelatie	7	28%
Ernstige ruzies en onenigheden binnen het gezin	6	24%
Parentificatie	3	12%
Vijandigheid tegen of zondeboek maken van jongere door ouder	2	8%
Loyaliteitsproblemen	2	8%
Symbiotische relatie tussen ouder en jongere	1	4%
Pedagogische onwil ouders	1	4%

* Bij drie jongeren is sprake van een hechttingsstoornis.

Bij 13 jongeren zijn één tot twee beschermfactoren aanwezig. De volgende twee beschermfactoren komen het meest voor: 'iemand in het gezin houdt van de jongere' en 'ouder(s) willen wel, zijn betrokken, doen hun best'. Bij 12 jongeren (48%) zijn er geen beschermfactoren of is het niet bekend of deze er zijn.

Tabel 12. Beschermfactoren op het domein Gezins- en sociale relaties

Beschermfactor	Aantal	Percentage
Ouder(s) willen wel, zijn betrokken, doen hun best	9	36%
Iemand in het gezin houdt van de jongere	6	24%
Significante andere volwassene dan de ouder(s) geeft om de jongere	3	12%
Jongere heeft enig begrip van de problemen binnen het gezin	2	8%
Gezinsleden hebben de vaardigheden om te gaan met de problemen rond de jongere	1	4%

Problematiek van de jongere

IQ

Van 23 jongeren is het totale IQ (TIQ) en/of het verbale IQ (VIQ) en performale IQ (PIQ), gemeten door middel van een IQ-test, bekend. Van 17 jongeren is het TIQ bekend; het gemiddelde is 89, waarbij 69 het minimum en 115 het maximum is. Bij 12 jongeren is het VIQ en PIQ bekend; het gemiddelde VIQ is 85 en het gemiddelde PIQ 90. Bij twee jongeren waarvan geen gegevens op basis van een IQ-test beschikbaar waren, stond wel een schatting in het dossier vermeld: bij één jongere een gemiddeld IQ en bij de ander een beneden gemiddeld IQ.

Domein Gedrag

Aanwezige gedragsproblemen jongeren

Bij alle jongeren is informatie beschikbaar over het domein Gedrag. Bij alle jongeren is sprake van gedragsproblemen, naast delinquent gedrag hebben ze gemiddeld vier à vijf gedragsproblemen. Een gedragsstoornis, met name type beginnend in de kinderleeftijd (zie tabel 13), komt bij 21 jongeren (84%) voor en is daarmee het meest voorkomende gedragsprobleem. Daarnaast hebben jongeren vaak een antisociale persoonlijkheidsontwikkeling (72%) en vertonen zij antisociaal gedrag (64%). Ook agressief gedrag (60%) en problematisch middelengebruik (60%) komt veel voor.

Tabel 13. Aanwezige gedragsproblemen jongeren

Gedragsprobleem	Aantal	Percentage
Gedragsstoornis, waarvan:	21	84%
- Gedragsstoornis, type beginnend in de kinderleeftijd (40%)		
- Gedragsstoornis, type beginnend in de adolescentie (28%)		
- Gedragsstoornis, begin niet gespecificeerd (16%)		
Antisociale persoonlijkheidsontwikkeling	18	72%
Antisociaal gedrag (liegen, bedriegen, slaan, vechten, vernielen)	16	64%
Agressief gedrag ('ontploffen'/'flippen'/erop los slaan etc.)	15	60%
Problematisch middelengebruik (alcohol/drugs)	15	60%
Oppositieel opstandig gedrag (geen 'nee' accepteren, altijd ertegen in gaan, schelden en tieren etc.)	11	44%
ADHD (diagnose)	6	24%
Seksueel grensoverschrijdend gedrag (opmerkingen, handelingen)	4	16%
Hyperactief/concentratieproblemen (kenmerken ADHD)	3	12%
Problematisch afhankelijkheidsgedrag niet aan middelen gerelateerd (zoals thrillseeking)	3	12%
ODD (diagnose)	2	8%
Weglopen van huis of andere verblijfplaats	1	8%

Problemen ouders

Bij 16 jongeren is gemiddeld één probleem bij de ouders aanwezig op het domein Gedrag (bij sommigen geen en bij andere meerdere). De risicofactor 'ouder veroordeeld/ouder gevangenisstraf' komt het meeste voor (dan is overigens niet ook de risicofactor politiecontacten gescoord). Van agressief gedrag van de ouder(s) is bij 24% sprake. Bij negen jongeren (36%) zijn er geen of is het niet bekend of er beschermfactoren aanwezig zijn.

Tabel 14. Problemen ouders op het domein Gedrag

Probleem/risicofactor	Aantal	Percentage
Ouder veroordeeld/ouder gevangenisstraf	7	28%
Ouder agressief gedrag	6	24%
Ouder ongepast seksueel gedrag	1	4%
Ouder politiecontacten	1	4%

Beschermende factoren

Bij 8 jongeren zijn één of soms twee beschermende factoren aanwezig. De beschermfactor die het meest aanwezig is (24%), is 'de jongere heeft sociale vaardigheden in omgang met mensen buiten het gezin'. Beschermfactoren die bij enkelen aanwezig zijn, zijn 'jongere wil zijn gedrag verbeteren', 'leerkracht/buren beschrijven de jongere als aardig' en 'jongere heeft vertrouwen problemen op te kunnen lossen'.

Persoonlijkheid(sontwikkeling) en identiteit(sontwikkeling)

Op één na hebben alle jongeren problemen in de persoonlijkheid(sontwikkeling) en identiteit(sontwikkeling). Gemiddeld hebben jongeren twee problemen op dit domein. Bijna alle jongeren hebben een gebrekkige gewetensontwikkeling (lacunair) (92%). Ook identiteitsproblemen komt bij ruim de helft van de jongeren voor (52%). Een derde heeft sociale vaardigheidsproblemen en een kwart heeft een narcistische persoonlijkheidsstoornis in ontwikkeling.

Tabel 15. Problemen in de persoonlijkheid(sontwikkeling) en identiteit(sontwikkeling)

Probleem	Aantal	Percentage
Gebrekkige gewetensontwikkeling	23	92%
Identiteitsproblemen	13	52%
Externaliserende problemen	9	36%
Sociale vaardigheidsproblemen*	8	32%
Egocentrisch	7	28%
Narcistische persoonlijkheidsstoornis in ontwikkeling	6	24%
Gebrekkig probleembesef	5	20%
Gebrekkige of achterblijvende emotionele ontwikkeling	5	20%
Erg beïnvloedbaar	4	16%
Laag zelfbeeld/weinig zelfvertrouwen	3	12%
Borderline persoonlijkheidsstoornis in ontwikkeling	2	8%
Seksueel disfunctionerend gedrag	1	4%
Paranoïde persoonlijkheidsstoornis in ontwikkeling	1	4%
Schizoïde persoonlijkheidsstoornis in ontwikkeling	1	4%

* Te weinig sociale vaardigheden, te weinig sociaal redzaam, te weinig weerbaar, te weinig kennis van sociale omgangsnormen

Domein Gezondheid

Aanwezige gezondheidsproblemen

Bij alle jongeren zijn problemen en/of beschermende factoren op het domein Gezondheid gevonden. Bij 14 jongeren zijn er tussen de één en vier gezondheidsproblemen aanwezig (gemiddeld twee). De gezondheidsproblemen depressieve klachten (24%), autisme (20%) en slaapproblemen (16%) komen het meest voor. Bij 11 jongeren (44%) zijn er geen gezondheidsproblemen of is het niet bekend of ze er zijn.

Tabel 16. Aanwezige gezondheidsproblemen jongere

Probleem	Aantal	Percentage
Depressieve klachten (somber, angstig, teruggetrokken)	6	24%
Autisme (stoornis in het autistisch spectrum: Asperger, PDD-NOS)	5	20%
Slaapproblemen	4	16%
Posttraumatische stressstoornis	3	12%
Jongere denkt aan/heeft suïcide poging gedaan	3	12%
Jongere ervaart veel stress/is ongelukkig/kan de situatie niet aan	3	12%
Licht verstandelijke handicap	2	8%
Depressie	1	4%
Lichamelijke handicap	1	4%

Problemen ouders

Bij 16 jongeren zijn problemen bij de ouders gevonden op het domein Gezondheid. Vaak is sprake van één of twee gezondheidsproblemen. Het probleem 'ouder ervaart veel stress/is ongelukkig/kan situatie niet aan' (28%), 'ouder heeft chronische slechte geestelijke gezondheid' (24%) en 'alcoholmisbruik door ouder' (24%) komen het meest voor. Bij de ouders van negen jongeren (36%) zijn er geen of is het niet bekend of er gezondheidsproblemen zijn.

Tabel 17. Problemen ouders op het domein Gezondheid

Probleem	Aantal	Percentage
Ouder ervaart veel stress/is ongelukkig/kan situatie niet aan	7	28%
Ouder heeft chronische slechte geestelijke gezondheid	6	24%
Alcoholmisbruik door ouder	6	24%
Ouder heeft een chronische slechte lichamelijke gezondheid	3	12%
Ouder heeft suïcidale gedachten/poging gedaan	2	8%
Drugsmisbruik door ouder	2	8%
Ouder heeft een tijdelijke, acute slechte lichamelijke gezondheid	1	4%

Beschermende factoren

Bij 13 jongeren (52%) is de beschermende factor 'accurate diagnose van de psychische problemen van de jeugdige' aanwezig. De beschermende factoren 'ouders hebben voldoende vaardigheden om met lichamelijke/psychische problemen van de jeugdige om te gaan' en 'jeugdige heeft voldoende vaardigheden om met lichamelijke/psychische problemen van ouders om te gaan' werden niet gescoord.

Domein Scholing/werk/dagbesteding

Het was lastig goed na te gaan wat de dagbesteding van de jongeren was bij aanmelding bij de Sprengen. Veel jongeren komen uit een andere justitiële jeugdinrichting en het is niet altijd duidelijk wat de jongere deed of gaat doen als dagbesteding. Tabel 18 geeft zo goed als mogelijk weer wat de dagbesteding van jongeren is; dit kan zijn wat de jongere gaat doen in de Sprengen of wat de jongere deed voordat hij naar de Sprengen kwam (meest recent). Ruim een kwart van de jongeren (28%) volgt voltijd onderwijs (overig onderwijs). Ook de categorie 'anders, namelijk'

kwam een aantal keer voor. Hier gaat het vaak om jongeren die aangeven weer een (deeltijd) opleiding te willen gaan volgen.

Tabel 18. Dagbesteding van de jongere

Dagbesteding	Aantal	Percentage
Voltijd onderwijs (overig onderwijs)	7	28%
Anders, namelijk	4	16%
Deeltijd onderwijs (overig onderwijs)	3	12%
Niet leerplichtig, voltijd werkzaam	3	12%
Voltijd onderwijs (gewoon onderwijs)	3	12%
Niet leerplichtig, werkloos	2	8%
Deeltijd onderwijs (gewoon onderwijs)	1	4%
Activiteiten voor en na school	1	4%
Jeugdige wordt onderhouden door ouders	1	4%

Bij 22 jongeren zijn er problemen gevonden op het domein Scholing/werk. Hierbij moet opgemerkt worden dat de problemen ook gescoord zijn wanneer daar in het verleden sprake van is geweest. Regelmatig is er een hele geschiedenis van problemen op dit gebied maar zijn die er op het moment van aanmelding niet (omdat ze bijvoorbeeld niet naar school/werk gaan). Veel jongeren zijn (vroeger) vaak van school gestuurd (48%), van school gewisseld (40%) en/of hebben veel gespijbeld (32%). Gemiddeld zijn er twee problemen bij jongeren aanwezig.

Tabel 19. Problemen op het domein Scholing/werk

Probleem	Aantal	Percentage
Eerder van school gestuurd	12	48%
Vaak van school gewisseld	10	40%
Mist school regelmatig/spijbelt veel	8	32%
Slecht relatie met leerkracht/werkgever	6	24%
Wordt gepest	4	16%
Jongere heeft speciale educatieve hulpvragen – licht	3	12%
Pest andere jongeren	3	12%
Leerkracht zegt dat jongere niet naar zijn/haar kunnen functioneert	2	8%
Jongere heeft speciale educatieve hulpvragen – ernstig	1	4%

Bij een aantal jongeren is sprake van een beschermende factor op het domein Scholing/werk. Dat de jongere hobby's/interesses heeft, komt het meeste voor (56%).

Risicofactoren SAVRY

De SAVRY is een risicotaxatie-instrument voor gewelddadig gedrag bij jongeren (Lodewijks, 2008). Bij de meeste jongeren was de SAVRY afgenomen. Wanneer de SAVRY meerdere keer was afgenomen, is gekozen voor de afname die qua datum het dichtst lag bij de datum van aanmelding bij de Sprengen. De SAVRY bestaat uit 24 risico-items (historische, sociale/contextuele en individuele items) en zes protectieve factoren. In de SAVRY kan elk risico-item als 'hoog', 'matig' of 'laag' gecodeerd worden. Wanneer een risico-item 'hoog' of

‘matig’ gecodeerd is, is voor dit onderzoek het risico-items als ‘aanwezig’ gecodeerd. De protectieve factoren worden net als in de SAVRY als aan- of afwezig gecodeerd. Wanneer risico-items of protectieve factoren niet aanwezig zijn, is het ook mogelijk dat hier geen informatie over bekend is.

Gemiddeld zijn vijf van de tien historische risico-items bij jongeren aanwezig (hoog of matig). Het minimum is drie risico-items en bij één jongere zijn negen historische risico-items gescoord. De risico-items ‘gewelddadig gedrag’ (92%), ‘eerder niet gewelddadig delinquent gedrag’ (88%), ‘zich onttrokken hebben aan toezicht/interventie’ (80%) en ‘geringe schoolprestaties’ (72%) zijn het vaakst aanwezig.

Tabel 20. SAVRY: historische risico-items

Risico-item	Aantal	Percentage
Eerder gewelddadig gedrag	23	92%
Eerder niet-gewelddadig delinquent gedrag	22	88%
Zich onttrokken hebben aan toezicht/interventie	20	80%
Geringe schoolprestaties	18	72%
Geschiedenis van mishandeling als kind	12	48%
Vroege verstoring in de verzorgingssituatie	12	48%
Getuige zijn geweest van geweld in het gezin	10	40%
Criminaliteit van ouders/verzorgers	9	36%
Jonge leeftijd bij eerste uiting van gewelddadig gedrag	6	24%
Eerdere zelfbeschadiging of suïcidepoging	2	8%

Gemiddeld zijn drie van de zes sociale/contextuele risico-items bij jongeren aanwezig (minimum één en maximum zes). De risico-items ‘ervaren stress en gerichte copingvaardigheden’ (72%), ‘geringe opvoedingsvaardigheden van de ouders’ (72%) en ‘omgang met delinquente leeftijdsgenoten’ (56%) komen het meest voor.

Tabel 21. SAVRY: sociale/contextuele risico-items

Risico-item	Aantal	Percentage
Ervaren stress en geringe copingvaardigheden	18	72%
Geringe opvoedingsvaardigheden van de ouders	18	72%
Omgang met delinquente leeftijdsgenoten	14	56%
Afwijzing door leeftijdsgenoten	9	36%
Gebrek aan steun van andere volwassenen	7	28%
Achterstandsbuurt	7	28%

Gemiddeld zijn vier à vijf van de acht individuele risico-items bij jongeren aanwezig. Bij één jongere is er geen risico-item aanwezig en bij één zijn ze alle acht aanwezig. De individuele risico-items ‘gebrek aan empathie/berouw’ (80%) en ‘problemen met middelengebruik’ (72%) komen het meest voor.

Tabel 22. SAVRY: individuele risico-items

Risico-item	Aantal	Percentage
Gebrek aan empathie/berouw	20	80%
Problemen met middelengebruik	18	72%
Negatieve opvattingen	16	64%
Impulsiviteit/ riskant gedrag	15	60%
Problemen met het hanteren van boosheid	15	60%
Weinig interesse in/binding met school of werk	12	48%
Onvoldoende medewerking aan interventies	10	40%
Aandachtstekort/hyperactiviteit	8	32%

Gemiddeld zijn bij de jongeren drie van de zes protectieve factoren aanwezig. Iedere jongere heeft tenminste één protectieve factor. De protectieve factoren 'duidelijke ondersteuning door een ander' (76%) en/of 'duidelijke positieve gerichtheid op school of werk' (72%) zijn vaak aanwezig.

Tabel 23. SAVRY: protectieve factoren

Protectieve factor	Aantal	Percentage
Duidelijke ondersteuning door een ander	19	76%
Duidelijke positieve gerichtheid op school of werk	18	72%
Positieve houding tegenover interventies en gezag	14	56%
Duidelijke hechte band met tenminste een prosociale volwassene	12	48%
Prosociale betrokkenheid	8	32%
Veerkrachtige persoonlijkheid	4	16%

Persoonlijkheidsonderzoek (PO) en ontwikkelingslijnen

Behandeldoelen die in het persoonlijkheidsonderzoek geadviseerd worden

In het persoonlijkheidsonderzoek wordt bij de meeste jongeren een PIJ-maatregel geadviseerd met opname op een gesloten afdeling waar veel structuur (sturing) en veiligheid geboden wordt. Tijdens de behandeling moet gewerkt worden aan of aandacht zijn voor de bestaande problematiek en stoornissen (gedragsstoornis, hechtingsstoornis, seksuele stoornis etc.). In sommige onderzoeken werd dit gespecificeerd. Bij meerdere jongeren kwamen de volgende probleemgebieden naar voren als aandachtsgebied voor behandeling:

- agressieregulatie;
- middelengebruik;
- opleiding/werk mogelijkheden;
- impulsbeheersing;
- normbesef;
- zelfbesef;
- probleembesef;
- verantwoordelijkheid nemen;
- inzicht in oorzaak-gevolg relaties.

Problemen die in enkele persoonlijkheidsonderzoeken specifiek genoemd werden als aandachtspunt voor de behandeling zijn:

- gewetensvorming (onder andere gebrek aan empathie);
- aanleren van adequate en effectieve copingvaardigheden;
- sociaal emotionele ontwikkeling;
- autonomie;
- eigenwaarde/zelfvertrouwen/zelfcompetentie;
- ego-functioneren;
- accepteren van gezag;
- voorkomen van risicosituaties en negatieve interactiecirkels;
- informatieverwerking;
- inzicht geven in eigen gedrag en innerlijk;
- aanpassingsvermogen en verantwoordelijkheid leren nemen.

Ontwikkelingslijnen

In de startdiagnostiek (dat is binnen de Sprengen het voorlopig behandelplan) van elke jongere staat beschreven aan welke ontwikkelingslijnen de jongere gaat werken. Ontwikkelingslijnen zijn onderwerpen waarmee de jongeren gedurende de behandeling aan de slag gaat om zijn doelen te bereiken. In tabel 24 is te zien dat de ontwikkelingslijn 'omgaan met boosheid en agressie' het meest voorkomt. Ook 'omgaan met gevoelens' en 'verantwoordelijkheid nemen' zijn ontwikkelingslijnen die vaak voorkomen.

Tabel 24. Ontwikkelingslijnen jongeren

Ontwikkelingslijn	Aantal		Aantal
Omgaan met boosheid en agressie	13	Minder afhankelijk zijn van de	5
Omgaan met gevoelens	12	goedkeuring van anderen	
Verantwoordelijkheid nemen	11	Vertrouwen op jezelf	5
Omgaan met feedback	10	Contacten herstellen	4
Middelengebruik	10	Contacten leggen	4
Afspraken maken en nakomen	10	Voor jezelf opkomen	4
Denken voordat je doet (LVG)	10	Positiever denken	4
Denken aan de ander	9	Respectvol omgaan met anderen	4
Problemen aanpakken	9	Samenwerken	4
Grenzen stellen	8	Anderen begrijpen	4
Doorzetten	8	Initiatief nemen	3
Hulp vragen	8	Invullen van vrije tijd	3
Omgaan met leiding	8	Luisteren	2
Kiezen van vrienden	7	Goed voor jezelf zorgen (LVG)	2
Plannen van je toekomst	7	Zeggen wat je denkt	2
Omgaan met moeilijke situaties	7	Rekening houden met anderen	2
Motivatie	6	Voor jezelf zorgen	2

Ontwikkelingslijnen die enkel bij één jongere voorkomen zijn: seksualiteit bespreekbaar maken, opleidingsmogelijkheden, hygiëne en verzorging van je omgeving, spanning zoeken, een betekenisvolle relatie kunnen aangaan op basis van vertrouwen, traumatische gebeurtenissen in het verleden een plaats geven, verminderen van beïnvloedbaarheid, bevorderen identiteitsontwikkeling en positief zelfbeeld ontwikkelen.

1.2 De problematiek van PIJ- jongeren in justitiële jeugdinstellingen

In deze paragraaf wordt als eerste de problematiek van jongeren in justitiële jeugdinstellingen in Nederland beschreven. Daarmee konden we de problematiek van de PIJ-jongeren binnen de Sprengen vergelijken met die van PIJ-jongeren in het algemeen. Daarnaast is de problematiek van de PIJ-jongeren binnen de Sprengen vergeleken met die van PIJ-jongeren van JJI Heuvelrug, locatie Overberg. In dezelfde periode voerden we ook bij deze instelling dossieronderzoek uit naar de kenmerken en problemen van 25 PIJ-jongeren. Het betreft dezelfde doelgroep en de opzet voor beide onderzoeken is hetzelfde waardoor de uitkomsten goed te vergelijken zijn. Opgemerkt moet hierbij worden dat de beide onderzoeksgroepen te klein zijn om aan de geconstateerde verschillen harde conclusies te verbinden. De beide vergelijkingen geven een nadere validering van de beschreven problematiek van PIJ-jongeren binnen de Sprengen.

Problematiek van PIJ-jongeren in Nederland

In het Beleidsplan 2001-2005 constateerde de Sector Justitiële Jeugdinstellingen van de Dienst Justitiële Instellingen van het ministerie van justitie dat sectorbrede registratie van relevante gegevens - zoals kengetallen, kenmerken en karakteristieken - over de populatie van de justitiële jeugdinstellingen ontbreken. Er werd een pilot-studie opgezet om de gegevens van PIJ-jongeren uit hun dossiers te verzamelen op een zodanige wijze dat deze geschikt zijn voor beleids- en wetenschappelijk onderzoek (Dienst Justitiële Jeugdinstellingen, 2003). Voor het omzetten van relevante informatie uit PIJ-dossiers naar een databestand is het instrument 'Forensisch Profiel Justitiële Jeugdigen Lijst' ontworpen (FPJ-lijst). Deze lijst omvat zeven domeinen: 1) Delictverleden, 2) Opvoeding en milieu, 3) Delict-situationele factoren, 4) Psychologie en functies, 5) Psychiatrie en stoornissen, 6) Sociaal en relationeel en 7) Gedrag tijdens verblijf JJI (Brand & Van den Hurk, 2008). Na verschillende pilotstudies om de psychometrische kwaliteiten van de FPJ-lijst te onderzoeken verscheen eind 2008 een rapport waarin op basis van dossieronderzoek de kenmerken en problemen van 1.147 PIJ-ers is beschreven die in de periode 1995-2005 instroomden. Dit betreft bijna driekwart van alle PIJ-ers en wordt daarmee gezien als een goede representatie van het totaal. De validiteit en de betrouwbaarheid van de FPJ-lijst is voldoende bevonden. Het beeld van de totale populatie PIJ-ers dat uit dit rapport naar voren komt, wordt hieronder beschreven aan de hand van de zeven domeinen. Daarnaast worden de belangrijke verschillen tussen jongeren met een PIJ-maatregel en jongeren met een OTS-maatregel beschreven, afkomstig uit het onderzoek van Bullens, Oostervink & Brand (2006). Zij deden onderzoek naar de verschillen in kenmerken tussen jongeren met een PIJ-maatregel (N=70) en jongeren met een OTS (N=74).

1) Delictverleden

PIJ-jongeren starten jong met het plegen van delicten, gemiddeld voor het dertiende levensjaar. De overstap naar gewelddadige feiten vindt ruim een jaar later plaats (14,1 jaar). Het aantal niet-gewelddadige criminele feiten is bijna negen, het aantal gewelddadige is vijf. Daarbij worden deze feiten in vrij korte periode gepleegd, de gemiddelde leeftijd waarop PIJ-ers de maatregel opgelegd krijgen is 16,8 jaar. Het overgrote deel van de jongeren (67%) is veroordeeld vanwege

een geweldsdelict waarbij het slachtoffer fysiek letsel werd toebracht. Bijna een kwart van de jongeren pleegde een zedendelict.

2) Opvoeding en milieu

Op dit domein zijn zeer veel problemen aanwezig. De belangrijkste problemen zijn: de jonge leeftijd waarop het probleemgedrag begint, onbereikbaarheid of afwezigheid van opvoeders, inconsistentie van en verwaarlozing door opvoeders, problemen met autoriteit en slechte binding met school of werk. Veel jongeren zijn getuige geweest van geweld in het gezin. Veel ouders zijn zelf ooit veroordeeld voor een delict (39%), verslaafd (30%) of hebben psychiatrische problemen (27%).

De groep OTS-ers heeft daarbij meer hulpverleningscontacten ondergaan dan de PIJ-ers. PIJ-jongeren zijn vaker slachtoffer geweest van seksueel misbruik dan OTS-ers, maar het aantal PIJ-ers dat slachtoffer is, is gering. Opvallend is dat ouders van PIJ-ers minder beschikbaar zijn en dat PIJ-jongeren veel vaker door hun ouders worden verwaarloosd dan OTS-jongeren. Verder vertonen ouders van de PIJ-ers meer crimineel gedrag.

3) Delict-situationele factoren

Met name drugsverslaving komt veelvuldig voor. De meerderheid van de jongeren gebruikt frequent soft- en/of harddrugs. Bij ruim éénderde van de PIJ-jongeren was sprake van middelengebruik ten tijde van het delict. Alcoholverslaving komt vaker voor bij PIJ-ers dan bij OTS-ers. PIJ-ers plegen echter vaker delicten zonder mededader dan OTS-ers. OTS-ers hebben gemiddeld drie delicten gepleegd en PIJ-jongeren zes.

4) Psychologie en functies

Dit domein schetst een beeld van ernstige scheefgroei in de persoonlijkheidsontwikkeling van de jongeren. Bijna alle jongeren vertoont ernstige problemen op het gebied van empathie met het slachtoffer en heeft veel moeite om zich te verplaatsen in de gevoelens en de belevingswereld van anderen (98%). PIJ-jongeren hebben daarnaast problemen in de gewetensfunctie (99%) en zijn licht beïnvloedbaar (90%). De meeste jongeren hebben een zwakke impulscontrole, zich uitend in een gebrekkige frustratietolerantie en regelmatige uitbarstingen van woede (89%). Verder blijken de jongeren een zeer beperkt probleembesef en probleeminzicht te hebben (97%). Deze gebrekkig ontwikkelde functies houden mogelijk verband met een laag niveau van intellectueel functioneren. 39% van de PIJ-ers is zwakbegaafd of heeft een licht verstandelijke beperking. De groep PIJ-jongeren heeft vaker een gebrekkige gewetensontwikkeling dan de OTS-jongeren.

5) Psychiatrie en stoornissen

Psychiatrische problematiek in engere zin (psychose, depressie, autisme, etc.) komt bij ongeveer 30% van de jongeren voor. Als bij deze stoornissen in engere zin het plegen van een zedendelict, een verstandelijke beperking en verslavingsproblemen worden opgeteld, stijgt het percentage naar 62%. Onderzoek van Hildebrand, Augustinus, Pomp, Schonberger & So-Agnie (2007) laat een ontwikkeling richting een persoonlijkheidsstoornis met antisociaal gedrag zien bij ruim 37% van de PIJ-jongeren. Dit 'anti-gedrag' kan bij de jongeren variëren van het zich niet willen aanpassen aan sociale normen tot ernstig asociaal gedrag, zich uitend in agressief en roekeloos gedrag, impulsiviteit en het uitbuiten van interpersoonlijke relaties. Het onderzoek van Brand & Van Hurk (2008) laat een hoger percentage zien: 88% van de PIJ-jongeren heeft narcistische

trekken of een antisociale stoornis. Bij PIJ-jongeren is ten opzichte van OTS-ers vaker sprake van pervasieve agressie (blijvende woede) (Bullens, Oostervink & Brand, 2006).

6) Sociaal en relationeel

De meeste PIJ-jongeren beschikken over een relatief klein sociaal netwerk (93%). Daarnaast hebben de meeste jongeren weinig contact met niet-criminele leeftijdsgenoten voorafgaand aan het delict. Ook emotionele ondersteuning door naasten, zoals de ouders, is bij de meerderheid (56%) gering of afwezig. Over het algemeen ontstaat er op dit domein een beeld van jongeren die oppervlakkige contacten hebben met anderen en niet over de sociale en relationele vaardigheden beschikken die nodig zijn om op een adequate manier relaties aan te gaan met andere mensen.

Bij de groep PIJ-ers is vaker sprake van negatieve opvattingen dan bij de OTS-ers. PIJ-ers nemen beduidend vaker vijandige of agressieve bedoelingen bij anderen waar en zijn minder goed in staat om een niet-agressieve oplossing voor interpersoonlijke conflicten te bedenken. Verder blijken PIJ-ers minder emotionele steun te ervaren van belangrijke netwerkleden dan OTS-ers. Zij ervaren eerder een netwerk dat weinig interesse toont en waarbij zij hun verhaal niet kwijt kunnen. De groep OTS-ers beschikt vaker dan de PIJ-ers over relationele vaardigheden.

7) Gedrag tijdens verblijf JJI

Een groot deel van de jongeren heeft een laag zelfbeeld en wantrouwt behandelaars of groepsleiding. Deze jongeren zijn vaak niet bereid om over zichzelf te praten en sluiten zich af voor anderen. Bij probleemsituaties vertonen ze vaak negatief gedrag, door bijvoorbeeld agressief te worden (77%), of ze zullen vermijndend gedrag vertonen en zich terugtrekken of ontkennen dat er een probleem is (56%). De meeste jongeren beschikken over weinig vaardigheden om problemen op een positieve manier op te lossen door er bijvoorbeeld over te praten (83%). OTS-ers vertonen in probleemsituaties echter meer negatief gedrag dan de PIJ-ers. Bovendien is de groep PIJ-ers positiever gericht op school dan de OTS-ers. PIJ-ers hechten meer belang aan schoolprestaties en diploma's en lijken zich duidelijker te realiseren dat het verwerven van meer kennis, vaardigheden en/of diploma's kan bijdragen aan de kans op een betere toekomst.

Kenmerken op de SAVRY

De meerderheid van de jongeren scoort (zeer) ongunstig op de historische risicofactoren. Opvallend is het grote aantal jongeren met een geschiedenis van mishandeling. Het gaat hierbij voornamelijk om verwaarlozing en mishandeling. Verder blijkt dat bij de meerderheid van de jongeren sprake is van geringe schoolprestaties. Een opvallend groot aantal ouders heeft crimineel gedrag vertoond en een substantieel deel van de jongeren is daarnaast getuige geweest van geweld in het gezin. Ook op sociaal en contextueel gebied zijn veel risicofactoren aanwezig. Opvallend is hier het grote aantal jongeren dat omgaat met antisociale of criminele leeftijdsgenoten. De ouders beschikken over het algemeen over zeer geringe opvoedingsvaardigheden en de jongeren krijgen ook van andere volwassenen weinig steun. Ook beschikken de jongeren over geringe copingvaardigheden. Ze kunnen slecht omgaan met probleemsituaties. Wat betreft de individuele risicofactoren hebben jongeren over het algemeen grote problemen met het hanteren van boosheid. Dit kan zich uiten in regelmatige uitbarstingen van woede. De jongeren vertonen daarnaast veel impulsief en riskant gedrag. Ze handelen zonder erbij na te denken en houden over het algemeen weinig rekening met de gevolgen van hun gedrag. De jongeren hebben veel problemen met middelengebruik, soms ook tijdens hun

verblijf in de inrichting. Het kan gaan om alcohol, maar ook om verschillende soorten drugs (Dienst Justitiële Jeugdinrichtingen, 2003).

Protectieve factoren zijn slechts in beperkte mate aanwezig bij de jongeren. De jongeren nemen zelden deel aan prosociale activiteiten en hebben zelden een positieve houding tegenover instanties en autoriteiten. Bij veel jongeren is geen sprake van een hechte band met ten minste één prosociale volwassene. De helft van de jongeren is positief gericht op school en/of werk tijdens het verblijf in de inrichting en heeft contact met personen die hem of haar duidelijk ondersteunen en helpen. Geen van de jongeren beschikt over een veerkrachtige persoonlijkheid (Dienst Justitiële Jeugdinrichtingen, 2003).

Problematiek PIJ-jongeren de Sprengen vergeleken met Overberg

De problematiek van PIJ-jongeren in de Sprengen komt in grote lijnen overeen met de problematiek van PIJ-jongeren in Overberg, we vonden enkele kleine verschillen. Jongeren die in de Sprengen verblijven zijn gemiddeld een half jaar ouder dan de jongeren in Overberg. Jongeren in Overberg komen vaker uit grote steden dan jongeren in de Sprengen. Jongeren die in Overberg verblijven zijn meestal van Marokkaanse of Nederlandse afkomst, terwijl jongeren in de Sprengen vaker van Nederlandse afkomst zijn. Opvallend is dat bijna alle jongeren in een andere JJI verbleven voordat zij naar de Sprengen kwamen, terwijl dat in Overberg bij driekwart van de jongeren het geval is. Ook is er een verschil tussen het aantal eerdere JJI's waar jongeren verbleven: jongeren verbleven gemiddeld in vier andere JJI's voordat ze naar de Sprengen kwamen, jongeren Overberg verbleven gemiddeld in twee andere inrichtingen.

Jongeren in Overberg hebben over het algemeen vaker een slechte relatie met broers en zussen en met leeftijdgenoten dan jongeren uit de Sprengen. Het aantal problemen op het gebied van gezins- en sociale relaties ligt bij de Sprengen hoger. Er is een verschil tussen de jongeren uit beide inrichtingen wat betreft (vermoedelijke) mishandeling. Meer dan de helft van de jongeren uit de Sprengen is mishandeld (met name verwaarlozing), bij Overberg is het percentage ruim een kwart. Wat betreft de problemen van henzelf hebben jongeren in Sprengen gemiddeld meer gedrags- en gezondheidsproblemen. De kleine verschillen tussen de problematiek van de PIJ-jongeren in beide inrichtingen doen zich dus voor op enkele problemen.

1.3 Samenvatting en conclusie

De gemiddelde leeftijd waarop PIJ-jongeren in de Sprengen komen is bijna 18,5 jaar, 72% is 18 jaar of ouder. De meeste jongeren komen uit een middelgrote stad (vaak in de provincie Gelderland of Zuid-Holland) en bijna de helft is van Nederlandse afkomst. Gemiddeld hebben de jongeren een TIQ van 89. Bijna de helft van de jongeren komt uit een éénnoudergezin, vaak wonen er meerdere (stief)broertjes en -zusje in het gezin. Bijna alle jongeren verbleven in een andere JJI (behandeling of opvang) – gemiddeld vier - voordat zij naar de Sprengen kwamen. De meeste jongeren kregen eerder ook niet-justitiële hulpverlening. De problemen van de PIJ-jongeren zijn veelal op jonge leeftijd begonnen.

Problematiek gezin

PIJ-jongeren in de Sprengen hebben op verschillende gezinsdomeinen te maken met complexe problematiek. Bij de helft van de jongeren is sprake van problemen op het domein Leefsituatie, zoals weinig geld in het gezin. De onderlinge relaties in het gezin zijn slecht (of er is geen

contact), zowel tussen de ouders als tussen de jongere en de ouders. Het contact met broers/zussen is veelal normaal of goed en het contact met leeftijdsgenoten is bij de ruim de helft van de jongeren slecht. Het opvoedingsklimaat en de opvoedingsvaardigheden van ouders zijn over het algemeen slecht. Meer dan de helft van de PIJ-jongeren in de Sprengen is in het verleden mishandeld, waarbij het vaak gaat om verwaarlozing door vader en/of moeder. Ook zijn er regelmatig problemen als weinig gezag of veel geweld in het gezin aanwezig. Bij meer dan de helft van de PIJ-jongeren in de Sprengen hebben ook de ouders problemen als politiecontacten, een veroordeling voor een strafbaar feit of agressief gedrag. De ouders ervaren veel stress en veel van hen gebruiken alcohol of drugs.

Problematiek jongeren

Het type delict waarvoor jongeren een PIJ-maatregel opgelegd krijgen is veelal een geweldsdelict, vaak in combinatie met een vermogensdelict. Het gaat iets vaker om een groepsdelict dan om een individueel gepleegd delict. De meeste PIJ-jongeren hebben ooit in hun leven een groepsdelict gepleegd. Middelengebruik, met name drugsverslaving, komt bij PIJ-jongeren veelvuldig voor. Bij ruim éenderde van de PIJ-jongeren is sprake van middelengebruik ten tijde van het delict. Bijna alle PIJ-jongeren in de Sprengen hebben een gebrekkige gewetensontwikkeling. PIJ-ers hebben ernstige problemen met het tonen van empathie en er is vaak sprake van egocentrisme. Verder hebben zij een zwak ontwikkelde, onrijpe identiteit, waardoor ze erg beïnvloedbaar zijn. Ook een zwakke impulscontrole (wat zich vaak uit in agressief gedrag) en een beperkt probleembesef en probleeminzicht is kenmerkend voor PIJ-ers. De PIJ-jongeren in de Sprengen hebben gemiddeld 4 à 5 gedragsproblemen waarvan bijna altijd een gedragsstoornis. Veel PIJ-jongeren ontwikkelen zich richting een persoonlijkheidsstoornis met antisociaal gedrag, er is minder vaak sprake van psychiatrische problematiek in engere zin.

PIJ-jongeren hebben over het algemeen oppervlakkige contacten met anderen en beschikken niet over de sociale en relationele vaardigheden die nodig zijn om op een adequate manier relaties aan te gaan. Daarnaast zijn PIJ-ers minder goed in staat om voor niet-agressieve oplossingen te kiezen bij conflicten. PIJ-ers in de Sprengen laten ook veel agressief gedrag zien. Verder ervaren PIJ-ers in het algemeen minder emotionele steun van belangrijke personen dan OTS-ers. Bij PIJ-jongeren in de Sprengen kwam dit juist relatief veel voor als aanwezige beschermfactor. De dagbesteding van een kwart van jongeren in de Sprengen is voltijd (overig) onderwijs. Anderen hebben de intentie weer een opleiding te gaan volgen. Veel jongeren hebben (in het verleden) problemen gehad op school of met werk. Wel hechten PIJ-ers veel belang aan schoolprestaties en diploma's, in de Sprengen hebben jongeren ook veelal een positieve houding ten opzichte van school en werk.

Kenmerken op de SAVRY

Historische risicofactoren zijn bij PIJ-jongeren veel aanwezig, bij de jongeren in de Sprengen gemiddeld de helft van de onderscheiden risicofactoren. 'Eerder gewelddadig gedrag' en 'eerder niet-gewelddadig delinquent gedrag' komen het meest voor. De risicofactor 'geschiedenis van mishandeling' is zowel voor PIJ-jongeren in de Sprengen als voor PIJ-jongeren in het algemeen kenmerkend. Ook sociale/contextuele risicofactoren zijn vaak aanwezig bij PIJ-jongeren (bij de jongeren in de Sprengen gemiddeld de helft van de risicofactoren). Het gaat hier met name om de factoren 'zeer geringe opvoedingsvaardigheden van de ouders', 'geringe copingvaardigheden' en de 'omgang met delinquente leeftijdsgenoten'. De risicofactor 'weinig steun van andere volwassenen' komt veel voor bij PIJ-jongeren in het algemeen, bij de Sprengen komt dit minder

vaak voor. De individuele risicofactoren die bij PIJ-jongeren veel voorkomen zijn 'problemen met het hanteren van boosheid', 'impulsief/risicant gedrag' en 'problemen met middelengebruik' (gemiddeld de helft van de onderscheiden risicofactoren). Opvallend is dat bij de Sprengen de risicofactor 'gebrek aan empathie/berouw' het vaakst voorkwam, bij PIJ-jongeren in het algemeen wat minder. Tenminste één en gemiddeld drie van de zes protectieve factoren zijn aanwezig bij de PIJ-jongeren in de Sprengen, het vaakst: 'duidelijke ondersteuning door een ander' en 'positieve gerichtheid op school/werk'. Bijna de helft van de PIJ-jongeren in de Sprengen heeft een hechte band met tenminste een prosociale volwassene, in het algemeen komt dit maar weinig voor bij PIJ-jongeren.

Persoonlijkheidsonderzoek (PO) en ontwikkelingslijnen

Vanuit het persoonlijkheidsonderzoek wordt bij de meeste jongeren in de Sprengen een PIJ-maatregel geadviseerd met opname in een gesloten afdeling waar veel structuur en veiligheid geboden wordt. Aandachtsgebieden voor behandeling zijn, naast aandacht voor de aanwezige stoornissen: agressieregulatie, middelengebruik, opleiding/werkmogelijkheden, impulsbeheersing, normbesef, zelfbesef, probleembesef, verantwoordelijkheid nemen en inzicht in oorzaak-gevolg relaties. Ontwikkelingslijnen waaraan jongeren in de Sprengen moeten werken zijn zeer uiteenlopend. De ontwikkelingslijnen 'omgaan met boosheid en agressie', 'omgaan met gevoelens' en 'verantwoordelijkheid nemen' komen het meest voor.

Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de 25 jongeren die betrokken zijn in het dossieronderzoek een goede afspiegeling vormen van de problematiek van PIJ-jongeren in het algemeen. Zowel in vergelijking met PIJ-jongeren binnen justitiële jeugdinstelling Heuvelrug, locatie Overberg als PIJ-jongeren in het algemeen in Nederland komen de kenmerken grotendeels overeen. PIJ-jongeren zijn een doelgroep met complexe problematiek op diverse domeinen. Er is sprake van een zeer slecht opvoedingsklimaat in het gezin en de jongeren hebben veel problemen op het domein gedrag. Daarnaast is er vaak sprake van schreefgroei in de persoonlijkheidsontwikkeling en een gebrekkige gewetensontwikkeling. Het is duidelijk dat deze jongeren behandeling nodig hebben om de diverse problemen aan te pakken. PIJ-jongeren in de Sprengen hebben een behoorlijke justitiële carrière achter de rug, ze verbleven daarvoor in gemiddeld vier inrichtingen. Dit verklaart ook de vrij hoge leeftijd van PIJ-jongeren bij aanmelding in de Sprengen. De leeftijd en het type problemen zijn belangrijke aanknopingspunten voor het behandelaanbod voor deze jongeren.

2. De benadering van PIJ-jongeren

In dit hoofdstuk beschrijven we de benadering van PIJ-jongeren zoals die binnen de Sprengen gestalte krijgt. Dat doen we in drie stappen. De eerste paragraaf bevat het ideaal van de benadering van jongeren zoals medewerkers van de Sprengen die voorstaan. In tweede paragraaf beschrijven we hoe die ideale benadering er in de dagelijkse praktijk uitziet en hoe medewerkers, jongeren en ouders deze ervaren. In paragraaf drie verbinden we het ideaal met de beschikbare kennis over algemeen werkzame factoren. In de laatste paragraaf geven we een samenvatting van de benadering en trekken we enkele conclusies.

2.1 Het ideaal: de voorgestane benadering

Tijdens twee expertmeetings gingen vijftien sleutelfiguren van de Sprengen met verschillende activerende werkvormen aan de slag. Voorbeelden van de gebruikte werkvormen zijn: de denkhoeden van De Bono, het naspelen van het allereerste contact met een jongere, uitwisselen wat te doen in een kritieke situatie en het formuleren van ‘gouden tips’. In grote lijnen hebben we vier thema’s uitgewerkt:

1. Wat is de motivatie van medewerkers van de Sprengen om met deze – moeilijke – doelgroep te willen werken en vanuit welke visie kijken ze naar de jongeren?
2. Hoe bouwen ze een werk- en vertrouwensrelatie met jongeren op?
3. Hoe motiveren medewerkers jongeren tot gedragsverandering en een andere invulling van hun leven?
4. Hoe houden ze contact met jongeren in lastige, kritieke situaties?

Aan de hand van deze vier thema’s beschrijven we in deze paragraaf de opbrengsten van de twee expertmeetings. Dit levert een schets op van de benadering van jongeren zoals die binnen de Sprengen nagestreefd wordt.

Visie op jongeren

Medewerkers van de Sprengen hebben over het algemeen een grote motivatie om met deze jongeren te werken. Volgens hen zijn deze jongeren zowel dader van soms ernstige delicten, maar ook slachtoffer van alles wat hen in het leven is ‘overkomen’. Veelal hebben deze jongeren in hun korte leven het nodige aan ellende en tegenslag meegemaakt. Voor het delict dat de jongeren hebben gepleegd, dienen ze gestraft te worden. Deels heeft de plaatsing in de Sprengen tot doel de samenleving veiligheid te bieden en het delict te vergelden. Veel belangrijker echter vinden de medewerkers de jongeren in die tijd iets te leren. Deze jongeren hebben ‘slechte kaarten’ in het leven meegekregen en verdienen het iets te leren en de kans te krijgen een andere invulling aan hun leven te geven. Medewerkers zien de jongeren dan ook niet puur als daders maar evenzeer als slachtoffer. Binnen de Sprengen spreken medewerkers dan ook niet over ‘criminelen’, maar over ‘jongens’.

Hoe ‘verknipt’ jongeren soms ook binnenkomen, er zijn altijd mogelijkheden volgens de medewerkers. De jongeren hebben ‘slecht gedrag’ aangeleerd en dat valt ook weer af te leren. Het is volgens hen van belang het gedrag van de jongere, dat wat hij gedaan heeft, en wie hij is uit elkaar te trekken. Binnen de Sprengen proberen medewerkers de jongeren de ‘trucs’ van het leven te leren, bijvoorbeeld ‘hoe ga je om met mensen zonder voortdurend ruzie te krijgen?’

Medewerkers bieden jongeren hulpmiddelen en handvatten om het 'leven te leren'. Ze geven aan dat ze blijven zoeken naar het goede in iedere jongere. Medewerkers vinden dan ook dat iedere jongere recht heeft op een nieuwe kans, indien nodig iedere dag: 'je kunt ook deze jongeren hun geluk'. Ook als jongeren tijdens de behandeling bij de Sprengen de fout ingaan, krijgen ze in principe iedere dag de kans opnieuw te beginnen.

De medewerkers willen de jongeren graag laten zien dat er mensen zijn die wel om hen geven en bereid zijn iets voor ze te doen. Dat is iets dat veel van deze jongeren niet kennen. Dit betekent echter niet dat het altijd zonder slag of stoot gaat. De medewerkers erkennen dat de jongeren binnen de Sprengen een moeilijke doelgroep zijn om mee te werken. Tegelijkertijd zien ze dit juist ook als uitdaging. Elke stap vooruit die gezet wordt - hoe klein ook - moet volgens hen beschouwd worden als een succes. De jongeren bepalen samen met de medewerkers welke kant ze op gaan. De vraag 'wat wil je met je leven gaan doen?' staat telkens centraal. 'Het is mooi dat jongeren hiermee zelf de regie houden en bepalen wat zij willen', aldus één van de medewerkers.

Medewerkers hebben soms last van de vooroordelen die ze regelmatig horen over deze jongeren (te moeilijk, geen land mee te bezeilen, valt toch niets meer mee te bereiken). Ze zien de behandeling van de Sprengen als onderdeel van het totale behandel(en levens)traject van de jongeren. De jongeren verlaten na verloop van tijd de Sprengen en gaan terug naar de maatschappij en ze willen hen voor die tijd zoveel mogelijk meegeven. De jongeren moeten binnen de inrichting kunnen werken aan hun toekomst en de medewerkers geven hen daarvoor zoveel mogelijk de kans.

Opbouwen van een werkrelatie

De houding van medewerkers en de manier waarop (het eerste) contact gelegd wordt met de jongeren is belangrijk voor het opbouwen van een werk- en vertrouwensrelatie. Een open, respectvolle benadering van de jongere en onvoorwaardelijke acceptatie vinden de medewerkers van groot belang. In de werkrelatie staat het leren van de jongere centraal. Het hebben van vertrouwen in elkaar is noodzakelijk wil de jongere iets leren. Medewerkers beseffen zich dat ze voortdurend het voorbeeld zijn voor de jongeren, met name in de menselijke omgang. Vertrouwen geven betekent ook dat medewerkers betrouwbaar zijn, voorspelbaar zijn, doen wat ze zeggen en hun afspraken nakomen. Persoonlijk contact met de jongeren is erg belangrijk; de jongere en zijn wensen, behoeften, vragen en ook onhebbelijkheden écht zien. Ook hier trekken medewerkers gedrag en persoon van de jongeren uit elkaar. Bij knelpunten in de werkrelatie maken ze dat duidelijk: 'ik accepteer jou onvoorwaardelijk, maar in houding en gedrag komen we elkaar tegen'.

In deze werkrelatie doen medewerkers soms ook bewust even niks. Zij proberen het tempo van de jongere te volgen en dit betekent soms dat ze hun eigen planning moeten loslaten. Medewerkers hebben bewust niet te hoge verwachtingen van jongeren en belonen hen voor iedere kleine stap vooruit. 'Je moet een lange adem hebben', geeft één van hen aan. Ook wanneer niet alles goed gaat, krijgt de jongere eerst complimenten over hetgeen hij wel goed gedaan heeft. Medewerkers benoemen telkens wat ze zien en geven de jongeren op die manier zijn gedrag terug, ze houden jongeren 'een spiegel voor'. De juiste gesprekstechnieken zijn hierbij van groot belang, zoals actief luisteren, horen wat de jongere zegt en daarop inhaken. Medewerker tonen oprechte interesse en willen daadwerkelijk horen wat de jongere wil en te zeggen heeft. Ze gaan echter ook weer niet te krampachtig op zoek naar een 'klik' met iedere

jongere. Soms heeft een collega die nu eenmaal beter. Tot slot geven medewerkers aan humor veelvuldig te gebruiken in de omgang met de jongeren.

Het eerste contact

Voor het opbouwen van een werkrelatie is het eerste contact erg belangrijk en bepalend. Oprecht geïnteresseerd zijn, empathie en begrip tonen, zijn op dat moment belangrijk. Soms is de jongere letterlijk van zijn bed gelicht als hij arriveert bij de Sprengen. Voor het eerste contact creëren medewerkers indien mogelijk het juiste moment en de juiste plek. Ze stellen zichzelf voor, heten de jongere welkom en stellen de vraag hoe hij er tegenaan kijkt dat hij hier zit. Medewerkers praten tijdens het eerste contact niet altijd direct over het delict; de jongere heeft dat verhaal meestal al vaak moeten vertellen. Wel krijgt de jongere de ruimte hierover te praten als hij dat wil.

Bij het eerste contact vertellen medewerkers niet teveel, ze geven alleen de op dat moment benodigde informatie. Zij laten vooral de jongere vertellen. Wel scheppen ze meteen duidelijkheid over wat ze van de jongere verwachten, wat hun rol is (bijvoorbeeld als coach) en wat de regels van de Sprengen zijn. Tot slot geven medewerkers aan dat het werkzaam is meteen de volgende vraag te stellen: 'waar moet ik bij jou rekening mee houden?' Dit is belangrijk voor het vormgeven van het verdere contact met de jongere en het legt tegelijkertijd de regie bij de jongere. Tabel 25 geeft een overzicht van de aspecten in het contact met jongeren die volgens de medewerkers van belang zijn in het opbouwen van een werk- en vertrouwensrelatie.

Tabel 25. Aspecten in het contact met jongeren die de werkrelatie wel of niet bevorderen.

Vooral wel doen	Vooral niet doen
open houding/ benadering	moeilijke woorden/jargon gebruiken
interesse tonen in de persoon	direct over het delict beginnen/confronteren
warme benadering	handelen vanuit macht
uitnodigende houding	te lang maken
de tijd nemen (maar het moet niet te lang duren)	anders voordoen
jezelf zijn	oordelen
ruimte geven voor eigen inbreng	te veel vragen/'verhoor'
goed luisteren	onderbreken
vragen waarmee je bij hem rekening moet houden	ongeïnteresseerd kijken/afwerende blik
met een 'schoon/leeg' hoofd beginnen	snel praten
zeggen en vragen wat je wilt, duidelijk zijn	onrustige houding
goede rustige uitstraling	contact aangaan tijdens een onrustig moment
oogcontact	te veel informatie geven
empathisch zijn	informatie geven zonder uitleg
gevoelsreflectie geven	niet benoemen wat je ziet (als de jongere bijvoorbeeld nerveus is)
begripvol zijn en serieus nemen	afraffelen/kort door de bocht
doorvragen	
uitleggen (eigen positie, regels)	

Motiveren van jongeren

Veel jongeren in de Sprengen zijn in eerste instantie niet erg gemotiveerd om te werken aan gedragsverandering. Voor medewerkers is het vaak een hele uitdaging jongeren te motiveren hun gedrag te *willen* veranderen opdat ze daadwerkelijk nieuw gedrag gaan laten zien. Zij geven aan dat het hiervoor van groot belang is om jongeren ruimte te bieden te experimenteren en met nieuw gedrag te oefenen. Het hebben van geduld is hierbij van belang. Dat het een keer fout gaat hoort erbij, ook dat is te gebruiken als een leermoment. Medewerkers proberen jongeren dan positief te bekrachtigen voor wat wel goed ging of voor de poging die hij gewaagd heeft. Zij proberen in kleine dingen successen te zien en deze naar de jongeren te benoemen. Ook hierbij proberen ze hun verwachtingen van de jongere over het algemeen laag te houden. Ze proberen aan te sluiten bij de jongere, te achterhalen wat hij wil en voor zover mogelijk mee te bewegen met zijn wensen. Medewerkers vragen vaak naar het toekomstperspectief van jongeren. Wat ze willen bereiken in de toekomst en hoe ze hun leven voor zich zien na de Sprengen is voortdurend onderwerp van gesprek. Medewerkers vinden het belangrijk dat ze een jongere verantwoordelijkheid en keuzes geven in wat hij wil bereiken. De jongere heeft dan meer het gevoel dat er iets 'moet' gebeuren. De jongere moet daarbij het gevoel hebben dat hij het 'samen' kan doen en er niet alleen voor staat.

Voor het motiveren van jongeren zijn de eerder genoemde aspecten in de werk- en vertrouwensrelatie van belang. Persoonlijk contact, de medewerkers durven vertrouwen, zich respectvol en eerlijk benaderd voelen, zijn voor jongeren essentieel om tot een gedragsverandering te komen. Medewerkers benoemen het gedrag van jongeren en geven dit terug, hebben oog voor wat jongeren wel doen, bieden telkens opnieuw structuur en helderheid, stimuleren jongeren en moedigen hen aan over zichzelf en hun leven na te denken en de benodigde stappen te zetten om tot verandering te komen.

Lastige situaties

Veel van de eerder genoemde punten blijven in moeilijke, crisisachtige situaties van toepassing. Het is volgens medewerkers in dergelijke situaties belangrijk de jongere op een manier te benaderen die aansluit bij de motivatie van de jongere en de situatie. Tijdens crisissituaties hebben medewerkers oog voor de veiligheid van henzelf en de andere jongeren en proberen ze in gesprek te komen met de jongere. In een situatie waarin de jongere juist niets wil of ontoelaatbaar gedrag laat zien, is het belangrijk het gesprek goed te timen.

In alle lastige situaties benoemen medewerkers concreet wat ze zien gebeuren, soms geven ze een gevoelsreflectie of vragen ze naar de reden van het gedrag van de jongere. Daarnaast helpen medewerkers de jongere inzicht te krijgen in de gevolgen van zijn handelen. Dit doen zij door hem zelf na te laten denken over de voor- en nadelen van zijn gedrag en de consequenties voor zichzelf en anderen. Kleine stappen zijn daarbij van belang: 'je moet de jongere in kleine stappen laten denken'. Medewerkers geven de jongere keuzemogelijkheden, gaan in op de consequenties van zijn gedrag, denken samen met hen na over een oplossing van de situatie of confronteren hem wanneer nodig. Ze bieden hun hulp aan door te vragen waarin en hoe ze de jongere kunnen ondersteunen. Sancties zien de medewerkers daarbij als de laatste mogelijkheid, als het niet lukt om op een andere manier uit de situatie te komen. Verder is humor in sommige crisissituaties erg bruikbaar.

Tot slot geven de medewerkers aan dat het belangrijk is de eigen zorg, boosheid en teleurstelling op gepaste wijze uit te spreken naar de jongere. Hiermee laten ze zien zelf ook mens te zijn. Wel is het van belang dit op een niet-veroordelende manier te doen en het gedrag en de persoon van de jongere los van elkaar te zien.

2.2 De benadering van jongeren in de praktijk

De opbrengsten van de twee expertmeetings riepen de vraag op in hoeverre de voorgestane benadering ook daadwerkelijk in de praktijk en het dagelijks handelen van alle medewerkers binnen de Sprengen te zien is. De deelnemers merkten zelf aan het einde van de expertmeetings al op dat de benadering en de omgang met de jongeren in de praktijk niet altijd zo ideaal verloopt als geschetst. In drie bijeenkomsten met medewerkers van de Sprengen, jongeren die op dat moment in het kader van een PIJ-maatregel in de Sprengen verbleven en ouders toetsten we het ideale beeld aan de praktijk. Aan de hand van tien stellingen gebaseerd op het ideaal dat uit de expertmeetings naar voren kwam, bespraken we hoe belangrijk zij de uitgangspunten en de geschetste benadering vinden en in hoeverre ze deze herkennen in de dagelijkse praktijk binnen de Sprengen (zie voor de gebruikte stellingen bijlage 3).

De benadering volgens medewerkers

Over het algemeen herkennen de medewerkers van de Sprengen de geschetste benadering zoals de Sprengen die voorstaat. Ze geven aan dat het belangrijk is iedere stap die de jongere zet te zien als vooruitgang, hoe klein deze ook is. De jongere krijgt zoveel mogelijk de regie en de verantwoordelijkheid voor zijn eigen leven. Wat hij met zijn leven wil doen staat centraal tijdens de behandeling. De medewerkers zijn erop gericht aan te sluiten bij die wensen, krachten en mogelijkheden voor zover dat kan binnen de geslotenheid van een justitiële jeugdinrichting. Een ander belangrijk aspect van de benadering van deze jongeren is positief te blijven; ook als iets niet lukt of als een jongere niet doet wat is afgesproken. Telkens opnieuw krijgen jongeren de kans met een schone lei te beginnen. Medewerkers beseffen zich een voorbeeldfunctie te hebben, vinden het belangrijk oprecht geïnteresseerd te zijn in de jongeren en humor in het contact speelt binnen de Sprengen een belangrijke rol.

Iets minder belangrijk vinden de medewerkers dat ze niet al te hoge verwachtingen van de jongeren moeten hebben. In sommige gevallen is het volgens hen juist van belang de verwachtingen niet te laag te stellen omdat dat jongeren kan activeren en stimuleren. Ze stellen dat duidelijkheid in het contact met de jongeren van belang is evenals vertrouwen en oprechtheid. Confronteren is een belangrijk middel om jongeren tot verandering te bewegen. Allemaal willen ze de jongeren een stap verder op weg helpen in hun leven. Het boeken van kleine successen geeft de 'drive' om verder te gaan met de jongeren, ook als het daarna tegenzit.

Het al dan niet nakomen van afspraken is tijdens de bijeenkomst een terugkerend bespreekpunt. Aan het belang ervan twijfelt niemand, over de mate waarin dit in de praktijk ook daadwerkelijk altijd lukt zijn ze minder eensgezind. Voor sommige medewerkers is dit een belangrijk punt dat ze zoveel mogelijk proberen voor te leven, anderen stellen dat ze dat in de praktijk lang niet altijd zien binnen de Sprengen. Het simpele feit dat bijeenkomsten binnen de inrichting standaard te laat beginnen, vinden ze daarvan een illustratie. En eigenlijk geldt dit voor de meeste aspecten van de ideale benadering zoals geschetst in de vorige paragraaf. Over het belang van aandacht voor de benadering van jongeren en de aspecten die dat bevorderen is

weinig discussie. Over de mate waarin deze ideale benadering is terug te zien in de praktijk zijn ze minder positief.

Belemmeringen in de praktijk

Een aantal factoren belemmeren volgens de medewerkers het vormgeven van de voorgestane, ideale benadering in de praktijk. Een eerste factor daarbij is de hectiek die de aard van het werk met zich meebrengt. Werken in een justitiële jeugdinstelling betekent voor medewerkers dat ze te maken hebben met agressie, een hoge werkdruk en voortdurend moeten omgaan met incidenten. Dit alles maakt het niet altijd gemakkelijk open en oprecht geïnteresseerd te blijven naar jongeren, te werken aan het opbouwen van een werk- en vertrouwensrelatie en jongeren telkens opnieuw de kans te geven te oefenen met nieuw gedrag. Zo moeten jongeren tijdens incidenten worden ingesloten in hun kamer, en is er door de bezetting op de leefgroepen te weinig tijd om individueel met jongeren aan de slag te gaan. Daarbij geven de medewerkers aan dat niet iedereen die werkt bij de Sprengen nog gemotiveerd is voor het vak en het werken met deze jongeren. Sommige mensen werken er al langere tijd, zijn ontevreden en beïnvloeden zo het behandelklimaat op de leefgroep negatief. De aard van het werk brengt voor iedereen bij tijd en wijle frustraties en teleurstellingen met zich mee, als het bijvoorbeeld toch mis gaat met een jongere met wie het lange tijd de goede kant op leek te gaan. De agressie van de jongeren en de daaruit voortvloeiende incidenten maken het werk voor medewerkers soms beangstigend en bedreigend.

De medewerkers zien de voorgestane benadering van jongeren duidelijk terug in de cultuurwaarden van de Sprengen. Het levend houden van deze cultuurwaarden vergt echter onderhoud. Medewerkers missen dat die waarden levend worden gehouden en telkens worden opgefrist en vertaald naar het leggen van contact en het handelen richting de jongeren. Wat betekenen deze en hoe geven we ze vorm in de dagelijkse praktijk op de leefgroep? Daarbij vinden de medewerkers de cultuur soms wel erg gericht op aardig zijn voor elkaar. Feedback geven aan collega's is niet altijd gemakkelijk en gebeurt dan ook te weinig. Dit is echter wel nodig om een werkzaam behandelklimaat binnen de instelling neer te zetten.

De benadering volgens jongeren

De bijeenkomst met de jongeren kenmerkte zich door een overwegend negatieve sfeer. De jongeren waren voornamelijk afkomstig uit één leefgroep. Daar was in de dagen ervoor het nodige voorgevallen. Het leek dan ook of de jongeren enigszins met een 'missie' naar de bijeenkomst kwamen, namelijk om flink hun beklag te doen over één van de groepsleiders die volgens hen het klimaat in de groep negatief bepaalde. Later die dag speelde zich op dezelfde groep een ernstig incident af waarbij één van de jongeren is afgezonderd.

Over het algemeen onderschrijven de jongeren de aspecten van de geschetste voorgestane benadering. Vooral van belang vinden ze: vertrouwen kunnen hebben, keuzes krijgen, samen dingen doen, dat er naar hen geluisterd wordt en dat de sfeer open en positief is. Echter, volgens hen is er in het dagelijks leven op de leefgroep weinig van deze benadering terug te zien. Het positieve dat de jongeren tijdens het gesprek naar voren brengen gaat over hun coach. Die coach is over het algemeen erg belangrijk voor de jongeren en maakt het verblijf nog enigszins draaglijk. Ze kunnen er goed mee opschieten, de coach is beschikbaar (soms bedoelen ze dit letterlijk: één van de jongeren beklagde zich dat hij iets met zijn coach had afgesproken die vervolgens drie weken op vakantie ging), luistert naar ze en regelt dingen voor hen. Een aantal

jongeren benoemt ook dat ze een goede relatie hebben met hun gedragswetenschapper en werken aan hun portfolio.

Vertrouwen in de coach en de rest van de groepsleiding is voor jongeren van wezenlijk belang. De waarde van complimenten en positieve opmerkingen van groepsleiders hangt nauw samen met dit vertrouwen hebben. Als jongeren een groepsleider niet vertrouwen, zeggen complimenten van hem maar weinig. Jongeren vinden dat groepsleiders een voorbeeld voor hen moeten zijn en ervaren dit in de praktijk niet altijd zo. Als groepsleiders tijdens hun dienst niets doen, waarom zouden zij dan wel in beweging komen? En als een groepsleider zich niet aan de regels houdt, waarom zouden de jongeren zich dan wel aan de regels moeten houden?

Jongeren laten tijdens het gesprek blijken weinig steun te ervaren van de groepsleiders en de aanpak op de leefgroep. Volgens hen zijn er geen duidelijke regels en afspraken (onder andere over urinecontroles), zijn er teveel regels, wordt er snel overgegaan op sancties, worden beloftes niet altijd nagekomen en zijn er telkens nieuwe groepsleiders. Ook geven de jongeren aan het verblijf binnen de Sprengen niet als behandeling te ervaren. Ze weten niet wat hun behandeling inhoudt, hebben nauwelijks gesprekken en er wordt volgens hen niets gedaan. De jongeren vinden het maar storend dat binnen de Sprengen veel in groepsverband gebeurt. Liever zouden ze individuele behandeling ontvangen. Immers, iedere jongere is anders en heeft behandeling op maat nodig. Opvallend is de verveling die de jongeren tijdens de bijeenkomst uitstralen. Ze gaan weinig uren per dag naar school, kijken veel tv en beklagen zich dat ze weinig te doen hebben.

De benadering volgens ouders

De bijeenkomst met de ouders vindt op dezelfde dag plaats als het gesprek met de jongeren en begint door een incident in de inrichting een uur later dan gepland. Van de twintig ouders die hadden toegezegd te komen, waren er uiteindelijk zes aanwezig. De meningen van de ouders lopen erg uiteen. Een van de ouderparen is overwegend positief, andere ouders zijn daarentegen negatief over de communicatie met hen vanuit de inrichting en de mate waarin er behandeling wordt geboden aan hun zoon. De aspecten van de benadering zoals geformuleerd in de stellingen worden ook door de ouders over het algemeen van belang gevonden. Ook zij echter zien deze in de praktijk niet altijd terug, al zijn ze hierover minder negatief dan de jongeren.

Ook voor ouders blijkt de coach van hun zoon erg belangrijk te zijn. Voor sommige ouders is deze (met de gedragswetenschapper) duidelijk in beeld, voor andere ouders minder of niet. De ouders hebben over het algemeen het gevoel dat er in de Sprengen weinig behandeling wordt gegeven. Er vinden in hun ogen te weinig gesprekken met hun zoon en henzelf plaats, het lijkt erg lang te duren voor er iets gebeurt en sommige ouders klagen over de voortdurende wisselingen van personeel en daarmee van de coach van hun zoon. De ouders vinden het erg belangrijk betrokken te zijn bij de behandeling van hun zoon. In het gesprek komen daarover een aantal frustraties naar voren. Sommige ouders hebben het gevoel continu achter de feiten aan te lopen en zelf heel assertief te moeten zijn om te weten wat er met hun zoon gebeurt. Ze voelen zich vaker onderdeel van het probleem dan van de oplossing. De ouders geven aan het nodige machtsvertoon binnen de inrichting te zien, concreet noemen ze dat medewerkers snel grijpen naar het opleggen van sancties. Ze geven daarmee het slechte voorbeeld aan de jongeren die dat gedrag mogelijk gaan overnemen.

De medewerkers van de Sprengen worden over het algemeen als vriendelijk en aardig beleefd. De sfeer binnen de inrichting typeren ze als redelijk huiselijk, zeker als ze die vergelijken met andere inrichtingen waar ze zijn geweest. De ouders kunnen bij de Sprengen hun zoon op de leefgroep bezoeken en langskomen op de groep. Ook vinden de ouders het positief dat medewerkers van de Sprengen verantwoordelijkheden bij hun zoon leggen. Zo moeten jongeren zelf leren de verleiding van drugs te weerstaan, krijgen ze keuzes voorgelegd en wordt hen te verstaan gegeven dat ze hier voor zichzelf zitten en er zelf iets van moeten maken. Tegelijkertijd missen de ouders discipline en de nodige druk op de jongeren om iets nuttigs met hun tijd te doen, een opleiding te gaan volgen of een hobby te zoeken. De jongeren hebben nu een tv op de kamer waarnaar ze de hele nacht kunnen kijken. Ook de uren dat de jongeren op school zitten (van 10.30 tot 15.00 uur) stelt in de ogen van de ouders weinig voor. In de reguliere maatschappij moeten hun zoons immers ook 's ochtends vroeg op om vervolgens de hele dag te werken. Waarom zouden ze dat binnen de Sprengen niet doen?

2.3 Literatuur over algemeen werkzame factoren

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de effectiviteit van de jeugdzorg; oftewel: voor 'wat werkt' in de behandeling van jongeren. De behandeling van PIJ-jongeren bestaat uit verschillende aspecten, zoals specifieke interventies bedoeld voor een bepaalde doelgroep, het basisklimaat op de leefgroep en op school en de benadering door medewerkers. Elk aspect heeft invloed op de uitkomst van de behandeling. Lambert & Barley (2001) hebben onderzocht welke factoren van invloed zijn op het effect van een behandeling. Zij delen de factoren in vier groepen in: extratherapeutische factoren/cliëntfactoren (sociale steun, spontane veranderingen), verwachtingen van de cliënt over de hulp, algemene factoren (zoals relatie tussen de hulpverlener en de cliënt) en specifieke therapeutische technieken. Algemeen werkzame factoren dragen minstens zoveel bij aan het behandel-effect als specifieke technieken en interventies.

Er zijn een viertal algemeen werkzame factoren die in relatie staan tot de benadering van jongeren: de bejegening door hulpverleners, de werkrelatie tussen de hulpverlener en de jongere, het motiveren van jongeren en de professionaliteit van de hulpverleners. In deze paragraaf beschrijven we in hoeverre deze factoren terug te zien zijn in de benadering van jongeren binnen de Sprengen. Oftewel: krijgt de voorgestane benadering binnen de Sprengen ondersteuning vanuit de literatuur?

Bejegening

De manier waarop de hulpverlener met zijn cliënt omgaat, los van allerlei therapeutische interventies, wordt in de literatuur ook wel *bejegening* genoemd (Van Erve, Poiesz & Veerman, 2007). Lambert & Barley (2001) geven aan dat cliënten positieve resultaten vaak toeschrijven aan eigenschappen van de hulpverlener, zoals dat hij aardig is en goed luistert. Medewerkers van de Sprengen zijn zich erg bewust van hun manier van omgaan met jongeren, van hun bejegening richting de jongeren. In de literatuur worden diverse aspecten genoemd die van belang zijn voor een juiste bejegening. Deze aspecten zijn onder te verdelen in de categorieën: wees duidelijk, toon betrokkenheid, sta naast de cliënt, wees betrouwbaar, heb respect, sluit aan bij de cliënt, zorg voor goed contact en geef positieve feedback (Van Erve, Poiesz & Veerman, 2007). Deze categorieën worden ook door medewerkers van de Sprengen als belangrijke aspecten van bejegening gezien. Medewerkers geven aan eerlijk en duidelijk te willen zijn naar

jongeren en transparant te werken. Ook tonen zij interesse en zijn ze beschikbaar voor jongeren. Ze proberen samen met de jongere te werken en de regie zoveel mogelijk bij de jongere te laten. Zij zijn zich ervan bewust dat zij als medewerker een voorbeeldfunctie hebben (bijvoorbeeld bij het nakomen van afspraken). Zo zien jongeren dat ook, slechte voorbeelden van groepsleiders hebben een negatieve uitwerking op het gedrag van de jongeren.

Onvoorwaardelijke acceptatie van de jongeren kan vallen onder de noemer 'heb respect' en is een belangrijk aandachtspunt binnen de Sprengen. Medewerkers benadrukken dat ze de persoon van de jongere en zijn gedrag telkens uit elkaar houden. Daarnaast gaan de medewerkers uit van de mogelijkheden van de jongeren en sluiten ze zoveel mogelijk aan bij de jongeren. Het geven van complimenten, ook in negatieve situaties, wordt als een ander belangrijk aspect gezien evenals een goed contact met de jongeren.

Volgens Ackerman & Hilsenroth (2003) bestaat bejegening uit twee aspecten: de persoonlijke kenmerken van de hulpverlener en het gebruik van technieken door de hulpverlener. Samen beïnvloeden deze twee aspecten de werkrelatie met de cliënt. Persoonlijke kenmerken die belangrijk zijn voor een kwalitatief goede werkrelatie worden ook door de medewerkers van de Sprengen als belangrijke eigenschappen gezien. Een hulpverlener moet onder andere flexibel, eerlijk, respectvol, betrouwbaar, geïnteresseerd, vriendelijk, warm en open zijn (Ackerman & Hilsenroth, 2003). De door de hulpverlener toegepaste technieken om tot een goede werkrelatie te komen, hebben voornamelijk te maken met gesprekstechnieken, zoals reflecteren, actief luisteren en bevestigen. Ook ondersteunen, successen benadrukken, exploreren en aandacht voor de ervaringen van de cliënt zijn belangrijk. De medewerkers onderschrijven dit en geven aan dit belangrijke technieken te vinden in het contact met de jongeren en voor het opbouwen (en behouden) van een goede werkrelatie.

Werkrelatie

Een werkrelatie is het product van de inspanningen van de hulpverlener en de cliënt die zich samen richten op wat er in de behandeling gebeurt. Het gaat er hierbij met name om hoe de cliënt de werkrelatie ervaart (Sprenkle & Blow, 2004). Bordin (1979) stelt dat de werkrelatie (ook wel therapeutische alliantie genoemd) tussen een hulpverlener en een cliënt uit drie elementen bestaat:

1. De ontwikkeling van een band tussen de hulpverlener en de cliënt;
2. Het bereiken van overeenstemming over de behandeldoelen;
3. Het bereiken van overeenstemming over de taken in de behandeling.

Bij de band of de hechting tussen de hulpverlener en de cliënt gaat het om de affectieve aard van de relatie met elementen als zelfvertrouwen, zorgzaamheid en betrokkenheid. De hulpverlener moet aandacht hebben voor deze band en moet bij ieder contact bewust zijn beste beentje voor zetten, proberen actief te dingen naar de gunst van de cliënt en hem weten te activeren. Het bevestigen van de cliënt is hierbij belangrijk (Duncan, 2006). De medewerkers van de Sprengen proberen zoveel mogelijk bij ieder contact met de jongere zich in te spannen, geven hem telkens opnieuw een kans en proberen hem te activeren. Alle jongeren binnen de Sprengen participeren in een kernteam. Met name tussen de coach en de jongere wordt gewerkt aan deze relatie en het ontwikkelen van een vertrouwensband. Het vergt veel flexibiliteit van medewerkers om een goede band op te bouwen en te behouden met jongeren die gedwongen behandeling ondergaan. Ook externe factoren en de beschikbare randvoorwaarden binnen de inrichting maken het soms lastig dit daadwerkelijk te doen.

Binnen de Sprengen werken jongeren en medewerkers gezamenlijke aan overeenkomstige doelen. In het contact staat de jongere centraal en krijgt hij de regie. Medewerkers zien dit ook als belangrijk werkzaam element om jongeren in beweging te krijgen. Dit geldt ook voor de activiteiten die worden uitgevoerd in het kader van de behandeling. Medewerkers zien in dat wanneer jongeren zich niet kunnen vinden in bepaalde activiteiten, dit hen niet zal activeren. Duncan (2006) geeft ook aan dat wat betreft de behandeling en de activiteiten daarbinnen aangesloten moet worden bij de resultaten die de jongere wenst. Dit betekent dat hulpverleners zorgvuldig moeten luisteren en de gewenste uitkomsten moeten blijven monitoren.

In hoeverre de werkrelatie positief bijdraagt aan het behandelresultaat hangt sterk samen met hoe de hulpverlener en de cliënt de werkrelatie beoordelen. Daarbij is het oordeel van de cliënt een betere voorspeller van het behandelresultaat (Sprenkle & Blow, 2004). Zo zien veel jongeren de relatie met medewerkers niet als positief, veelal die met hun coach uitgezonderd. Wanneer die basis niet gelegd is en zij een medewerker bijvoorbeeld niet geloofwaardig vinden overkomen, nemen ze niets van die betreffende medewerker aan. Ofwel: als die medewerker een compliment geeft, doet dat de jongeren weinig, ze geloven hem gewoon niet. Vaak zien zij hun coach als de enige persoon met wie ze een goede band hebben. Veel tijd en aandacht voor die relatieopbouw is dus van wezenlijk belang. Dit betekent ook dat medewerkers meer met jongeren in gesprek moeten over hoe zij de werkrelatie ervaren. En dat de rol van coach uiterst belangrijk is en voor medewerkers de eerste prioriteit verdient.

Motiveren van jongeren

Volgens Klomp, Kloosterman & Kuijvenhoven (2002) verwijst motivatie naar een innerlijke gesteldheid die aanleiding is tot het ontstaan of nalaten van bepaald gedrag. Motivatie is echter geen vaststaande eigenschap van een persoon. De motivatie van jongeren is een door de hulpverlener te beïnvloeden kenmerk (Miller & Rollnick, 2005). Prochaska & DiClemente beschrijven zes stadia die cliënten doorlopen bij de totstandkoming van de bereidheid om gedragingen (problemen) aan te pakken: *voorbekouwing, overpeinzing, besluitvorming, actie, onderhoud of consolidatie en terugval of behoud* (Prochaska, DiClemente & Norcross, 1992). Die zes stadia van motivatie zijn allen van belang om gedrag bij jongeren blijvend te veranderen. Medewerkers moeten goed aansluiten bij de fase waarin de jongere zich bevindt. Medewerkers van de Sprengen geven aan soms eerst een stap terug te moeten om verder te kunnen. Ze nemen dan de tijd om even stil te staan.

Het vergroten van motivatie gebeurt in de vorm van gesprekken. Turnell & Edwards (1999) noemen het gesprek een interventie, omdat de relatie tussen de cliënt en de hulpverlener één van de belangrijkste middelen is om tot verandering te komen. Motiverende gespreksvoering is een methode om jongeren intrinsiek te motiveren tot verandering. Miller & Rollnick (2005) ontwikkelden een aantal strategieën als onderdeel van motiverende gespreksvoering:

1. *Het uitlokken van en reageren op verandertaal* (uitspraken van jongeren die vooruitwijzen naar verandering);
2. *Het herkennen en gebruiken van weerstand*;
3. *Werken aan zelfvertrouwen*.

Gekeken naar deze drie strategieën als onderdeel van het motiveren van jongeren passen de medewerkers binnen de Sprengen deze strategieën deels toe. Zo zijn ze bijvoorbeeld nog niet bezig om actief om verandertaal te vragen, hierop te reflecteren, samen te vatten en te vestigen.

Wel geven medewerkers aan dat zij jongeren uitnodigen om verder te vertellen en sluiten ze aan bij de wensen van de jongere.

Weerstand bij jongeren komt vaak voor bij jeugdige delinquenten en dus ook binnen de Sprengen. Miller & Rollnick (2005) noemen weerstand een signaal dat de cliënt de hulpverlener niet bijhoudt. Het is de taak van de hulpverlener zijn eigen gedrag onder de loep te nemen en de weerstand van een jongere niet te beantwoorden met eigen weerstand. Weerstand is hiermee een belangrijke bron van informatie die te gebruiken valt. Weerstand moet vooral niet genegeerd worden maar eerder benoemd, verkend en uitgevraagd. In lastige situaties geven medewerkers van de Sprengen aan (gevoels)reflecties te geven zodat de jongere het gevoel heeft dat zijn onvrede erkend wordt. Een andere mogelijke reactie op weerstand, zoals beschreven in de literatuur, is het afleiden van de aandacht (Van der Steege, Ten Berge & Eijgenraam, 2007). Dit doen medewerkers van de Sprengen bijvoorbeeld door humor te gebruiken. Een derde techniek is het herkaderen, ofwel een nieuwe betekenis geven aan de situatie door een alternatieve interpretatie aan te reiken (Van der Steege, Ten Berge & Eijgenraam, 2007). Medewerkers kunnen getraind worden om weerstand actief te onderzoeken en te gebruiken als leermoment. Medewerkers benadrukken de keuzevrijheid van jongeren en benoemen en bespreken tegelijkertijd de consequenties die bepaalde keuzes of gedrag met zich meebrengt. Passend bij de derde strategie 'werken aan zelfvertrouwen' benadrukken medewerkers successen en sterke kanten van jongeren. Ze sluiten aan bij wat de jongere wil en vragen de jongere naar zijn vermogen om te veranderen en waar hij ondersteuning in wenst. (Miller & Rollnick, 2005).

Miller & Rollnick (2005) definiëren motiverende gespreksvoering als 'een cliëntgerichte, directieve methode om te bevorderen dat de cliënt intrinsiek gemotiveerd wordt tot verandering, door ambivalentie te verkennen en op te lossen'. Veel jongeren doen vaak niet vanzelf uitspraken over hun problemen, de gewenste verandering, het belang dat ze daaraan hechten en hun zelfvertrouwen. De vier basale gesprekstechnieken die bruikbaar zijn om jongeren aan het praten te krijgen zijn: *open vragen stellen*, *reflectief luisteren*, *bevestigen en ondersteunen* en *samenvatten*. Open vragen stellen medewerkers binnen de Sprengen om de sfeer van openheid en acceptatie neer te zetten. Hoewel medewerkers aangeven actief te luisteren, gaat reflectief luisteren nog een stap verder. Het is van belang om naar onuitgesproken en halfuitgesproken emoties en belevingen te luisteren en deze te verwoorden (Miller & Rollnick, 2005). Bij bevestigen en ondersteunen is het belangrijk dat medewerkers de jongere laten merken dat hij hem steunt zowel op het vlak van gevoelens als in directe acties (Miller & Rollnick, 2005). Medewerkers geven aan dit belangrijk te vinden en doen dit door het geven van complimenten en door begrip en waardering uit te spreken. Samenvattende opmerkingen kunnen medewerkers gebruiken om elementen uit het gesprek aan elkaar te koppelen en te versterken. De medewerkers van de Sprengen geven niet aan dit actief of bewust te doen.

Professionaliteit

Van der Laan (2007) onderscheidt drie hoofdbestanddelen van professionaliteit: opleidingsniveau (opleiding, training, intervisie, supervisie, competenties), werkomstandigheden (caseload, interne communicatie, ondersteuning) en ethische normen en protocollen (opvattingen, houding, waarneming, ethische normen/waarden, ervaringen met de werksoort). De Sprengen heeft een afdeling deskundigheidsbevordering die zich onder andere

richt op het vergroten van de professionaliteit van medewerkers. Om de vakkundigheid van medewerkers te waarborgen is voor hen een scholingstraject opgezet waarin aspecten van de veiligheid, de cultuur van de inrichting en de inhoudelijke methodiek aan de orde komen. Daarnaast staan de vijf basisvertrekpunten in de cultuur van de Sprengen centraal: Samen, Leren, Zelfstandig, Vakkundig en Passie. Daarnaast volgen een aantal medewerkers in deeltijd een relevante HBO-opleiding.

Dowden & Andrews (2004) hebben onderzoek gedaan naar de professionaliteit van personeel in de (corrigerende) behandeling van delinquenten. Ze hebben gezocht naar kernfactoren die een rol spelen bij het verminderen van recidive. Behandelingen die deze kernfactoren ingebed hebben, blijken effectiever. Een aantal van deze aspecten zijn terug te zien in de benadering van jongeren binnen de Sprengen.

1. *Effectief gebruik van autoriteit.* De focus van de boodschap ligt op het gedrag van de cliënt niet op de cliënt persoonlijk. Medewerkers van de Sprengen geven aan dat zij de jongeren als persoon onvoorwaardelijk accepteren, maar hun gedrag niet altijd. Verder moeten hulpverleners direct en specifiek zijn bij het uiten van verwachtingen. Ook moeten keuzemogelijkheden uitgelegd worden met de bijbehorende consequenties en moeten er aanmoedigende en respectvolle boodschappen gegeven worden. Aspecten die de medewerkers van de Sprengen onderschrijven.
2. *Passend modelgedrag en bekrachtiging.* Medewerkers zijn zich bewust van hun modelfunctie naar jongeren. Positief bekrachtigen staat centraal in de benadering binnen de Sprengen en effectief afkeuren van gedrag is ook een techniek die toegepast wordt. Belangrijk is dat medewerkers jongeren laten nadenken over waarom het gedrag wordt afgekeurd. Ook is het belangrijk leerprocessen meer te structureren: vaardigheden uitleggen, voordoen, rollenspellen doen en feedback geven.
3. *Aanleren van (conflict)oplossingsvaardigheden.* Medewerkers binnen de Sprengen kunnen meer gebruik maken van conflicten als leermoment voor jongeren om vaardigheden te leren.
4. *Effectief benutten van bronnen en betrekken van het netwerk.* Dit is lastig omdat de Sprengen een gesloten justitiële jeugdinstelling is. Wel kan het netwerk van de jongeren meer betrokken worden in de behandeling. Daarbij geven de ouders aan meer betrokken te willen worden.
5. *Kwaliteit van interpersoonlijke relaties.* Veel medewerkers hebben de basiseigenschappen die van belang zijn. Dit zijn eigenschappen als oprechtheid, humoristisch, enthousiast, warm, vol zelfvertrouwen, empathisch, respectvol, flexibel, toegewijd te helpen en betrokken. Om deze eigenschappen te tonen moet er wel sprake zijn van passie van medewerkers om met deze jongeren te werken. Daarnaast moet de hulpverlener ook beschikken over vaardigheden om op een directe, oplossingsgerichte, gestructureerde en niet-verwijtende manier te communiceren.

Deze kernfactoren die bijdragen aan het behandelingseffect bij delinquenten, sluiten aan bij de visie en de gewenste benadering van jongeren binnen de Sprengen. In de praktijk is dit alleen niet altijd zichtbaar. Het vergt training en voortdurend onderhoud om de 'professionaliteit' van medewerkers te vergroten en te borgen.

Organiseren van feedback

Uit literatuuronderzoek van Miller, Hubble & Ducan (2007) blijkt dat het meest wezenlijke kenmerk van de effectieve hulpverlener/professional is dat deze systematisch zijn eigen feedback organiseert. Feedback kan gezocht en gevonden worden op vele aspecten van het werk:

de werkrelatie met de cliënt, het steeds opnieuw nagaan of de cliënt nog steeds hetzelfde nastreeft als de hulpverlener n telkens nagaan of de werkrelatie door de hulpverlener en de cliënt nog op dezelfde manier beleefd wordt. Hierbij moeten professionals zich niet laten afschrikken door de mogelijkheid dat die feedback confronterend en soms pijnlijk kan zijn.

Het organiseren van feedback is gelaagd en kan vanuit verschillende invalshoeken georganiseerd worden. Er zijn vele manieren om persoonlijk feedback op het eigen handelen te organiseren. Dit kan bijvoorbeeld door met de cliënt concreet vast te stellen wat de hulpverlening moet opleveren en regelmatig zo precies mogelijk vaststellen of die doelen dichterbij komen of bereikt worden. Maar ook het vragen van feedback aan cliënten over hun tevredenheid en over de mate waarin ze door de hulp zelf geactiveerd worden zijn goede vormen van persoonlijk feedback (Hermanns , 2008). Het structureel organiseren van persoonlijke feedback gebeurt momenteel niet voldoende binnen de Sprengen. Door dit samen met de jongere te doen, kan gericht en dus effectiever gewerkt worden aan behandeling van de jongere. Dit persoonlijk reflecteren is met name belangrijk voor het behouden van een goede relatie tussen de coach en de jongere.

Naast het vragen feedback aan jongeren kunnen ook collega's feedback geven op elkaars handelen. Medewerkers van de Sprengen geven aan dat het er vaak niet van komt elkaar systematisch feedback te geven op het dagelijkse handelen, op de omgang met jongeren en met elkaar en op de toepassing van de methodiek. Belangrijk is dat hier voortdurend aandacht voor is, ook dit vergt onderhoud en borging.

Wetenschappelijk onderzoek naar het professionele handelen is de derde laag van georganiseerde feedback. Hier gaat het om de effecten van professioneel handelen bij bepaalde problemen bij bepaalde doelgroepen (Hermans, 2008). Binnen de Sprengen is aandacht voor kennis over 'wat werkt', zowel voor algemeen werkzame factoren als specifieke gedragsinterventies, meer aandacht is nodig hoe deze kennis toe te passen in het dagelijks handelen. Een andere mogelijkheid is het systematisch verzamelen van feedback op de behandeling via praktijkgestuurd effectonderzoek (zie Van Yperen & Veerman, 2008).

2.4 Samenvatting en conclusies

In deze paragraaf geven we een samenvatting van de bevindingen van de zoektocht naar de benadering van PIJ-jongeren binnen de Sprengen en trekken we enkele conclusies.

De ideale benadering

De benadering van jongeren binnen de Sprengen kenmerkt zich in de eerste plaats door een grote betrokkenheid van de medewerkers van de inrichting. Tijdens de verschillende bijeenkomsten gaven de medewerkers blijk van grote betrokkenheid op de jongeren. Ze hebben een grote motivatie om met deze jongeren te werken, geloven in hun mogelijkheden om te veranderen en hebben het beste met hen voor. Zij zijn optimistisch en proberen het beste in de jongere naar boven te brengen. Ook PIJ-jongeren zijn volgens hen individuen die iedere dag een nieuwe kans verdienen. De benadering kenmerkt zich daarnaast door een grote nadruk op het opbouwen van een werk- en vertrouwensrelatie met de jongeren, betrouwbaar zijn, een persoonlijk contact hebben en veel aandacht voor wat wel en niet te doen in de (eerste) contacten met de jongeren. Motiveren is een belangrijk aandachtspunt in de benadering en ook in lastige situaties proberen de medewerkers van de Sprengen de geschetst ideale benadering vast te blijven houden. Telkens zoeken ze naar de wensen en mogelijkheden van de jongere die

ze voor zich hebben. Tegelijkertijd zijn ze ook reëel. Positief blijven lukt niet altijd, ook binnen de Sprengen zijn er incidenten en is er agressie waarmee op een juiste manier moet worden omgegaan. Deze voorgestane benadering komt sterk overeen met de vijf basisvertrekpunten die in de cultuur van de Sprengen centraal staan: Samen, Leren, Zelfstandig, Vakkundig en Passie.

Discrepantie tussen ideaal en praktijk

Over het algemeen wordt de voorgestane benadering binnen de Sprengen onderschreven door zowel de medewerkers, de jongeren als de ouders. De toetsingsbijeenkomsten laten echter een discrepantie tussen het ideaal en de praktijk zien. Het is niet eenvoudig om de ideale benadering in de praktijk blijvend vorm te geven. De medewerkers geven aan dat de aard van het werk vele belemmeringen hiervoor met zich meebrengt. De hectiek van alledag, de agressie en daaruit voortvloeiende incidenten maken het niet eenvoudig jongeren altijd onvoorwaardelijk te accepteren en telkens opnieuw nieuwe kansen te bieden. Daarnaast krijgen deze jongeren de behandeling als maatregel gedwongen opgelegd. De problematiek van PIJ-jongeren laat zien dat dit niet de jongeren zijn die gemakkelijk iets aannemen van een ander. Het in de praktijk brengen van de in dit hoofdstuk geschetste benadering vraagt van de medewerkers het nodige aan uithoudingsvermogen, inventiviteit en professionaliteit. De randvoorwaarden binnen justitiële jeugdinstellingen maken dit niet altijd gemakkelijk. Het opleidingsniveau van een groot deel van de medewerkers (veelal MBO-niveau of lager) en de bezetting op de leefgroepen (op termijn twee pedagogisch medewerkers op acht jongeren) maken het intensief werken vanuit de beschreven benadering niet optimaal mogelijk. Daarbij vergt het levend houden van de voorgestane benadering en deze telkens vertalen naar het dagelijks handelen van medewerkers voortdurend onderhoud en aandacht.

Toetsing bij jongeren en ouders

De toetsing bij de jongeren laat zien hoe essentieel de coach voor de jongeren is. Ondanks de negatieve sfeer tijdens het gesprek brengt een aantal jongeren positieve waardering voor de relatie met hun coach naar voren. Met hem kunnen ze praten en de coach regelt dingen voor ze. Waarschijnlijk is dat de coach vanuit deze relatie jongeren in beweging kan krijgen. Belangrijk is dat jongeren deze relatie als zinvol beleven en de coach vertrouwen. Opvallend was dat jongeren tijdens het gesprek aangaven dat dit vertrouwen de basis is voor het accepteren van complimenten en positieve opmerkingen. Letterlijk zei één van de jongeren: 'als ik die persoon niet vertrouw, wat zegt een compliment mij dan? Helemaal niks.' Een dergelijk compliment of positieve bekrachtiging zal daarmee ook niet leiden tot gedragsverandering. Daarnaast verwachten de jongeren die met een PIJ-maatregel geplaatst zijn, behandeld te worden. In hun beleving gebeurt er weinig en is er van behandeling nauwelijks sprake. Het liefst willen ze meer individueel aangesproken worden en minder in groepsverband.

De meningen van de ouders lopen uiteen. Wel zijn ze eensgezind dat ze als ouders meer betrokken willen worden bij de behandeling van hun zoon. Ook in hun beleving wordt er te weinig behandeld. Het duurt lang voor er iets gebeurt, er vinden te weinig gesprekken met hun zoon en henzelf plaats en ze hebben het gevoel overal zelf achteraan te moeten. Ook al zijn de jongeren 18 jaar of ouder, de ouders willen intensiever betrokken zijn. Ook zouden ze binnen de instelling meer discipline en een intensiever programma voor hun zoon zien: 's ochtends vroeg op, meer uren naar school en minder uren voor de tv. Positief vinden ze dat medewerkers binnen de Sprengen verantwoordelijkheden telkens terugleggen bij hun zoon ('hij zal toch zelf de verleiding van drugs moeten weerstaan').

De voorgestane benadering wordt onderschreven door de literatuur

De benadering van PIJ-jongeren zoals de Sprengen die voorstaat, komt in grote lijnen overeen met de bevindingen uit de literatuur over algemeen werkzame factoren. Medewerkers van de Sprengen vinden eigenschappen als eerlijkheid, openheid, respectvol, betrouwbaar, geïnteresseerd en vriendelijk zijn, belangrijk. Ze onderschrijven het belang van duidelijkheid, betrokkenheid, aansluiten bij de jongere, model staan en positieve feedback geven. Het geven van positieve complimenten (ook in negatieve situaties), uitgaan van de mogelijkheden van de jongere en een goede sfeer zijn belangrijk binnen de Sprengen. Deze aspecten zijn terug te zien in wat de literatuur zegt over een goede bejegening van cliënten.

Werken aan een goede werkrelatie wordt door medewerkers gezien als belangrijke basis in het contact met jongeren. Binnen de Sprengen is de rol van de coach dan ook van groot belang. Tussen de coach en de jongere wordt er gewerkt aan een affectieve band en staan betrouwbaarheid, betrokkenheid, acceptatie en het werken aan zelfvertrouwen voorop. Daarnaast krijgen jongeren elke dag een nieuwe kans en wordt er 'samen' met hen aan doelen en behandelactiviteiten gewerkt. Het activeren van jongeren krijgt de benodigde aandacht. De regie blijft bij de jongeren, hij krijgt keuzemogelijkheden voorgelegd waarvan de verschillende consequenties worden besproken. De medewerkers zijn zich ervan bewust dat motiveren van de jongeren nodig is om ze te activeren tot (blijvende) gedragsverandering. Gewerkt wordt aan het zelfvertrouwen onder andere door successen te benadrukken en door jongeren ruimte voor 'oefening' te geven. Ook worden de motiverende gesprekstechnieken zoals open vragen stellen en ondersteunen toegepast. Van belang is dus deze aspecten van de benadering vast te houden en verder te versterken.

Een aantal aspecten is te versterken

Een aantal algemeen werkzame factoren kunnen sterker worden ingebed in de benadering van jongeren binnen de Sprengen. De medewerkers maken gebruik van de goede eigenschappen en de voorgestane benadering van jongeren omvat de belangrijke basiselementen. Wel kunnen ze deze eigenschappen bewuster en nadrukkelijker gebruiken zodat ook jongeren deze eigenschappen herkennen in het contact. Behandel-effect hangt namelijk nauw samen met hoe de jongere de werkrelatie ervaart. Om een goede werkrelatie te behouden en te monitoren hoe de jongere de werkrelatie ziet, is het van groot belang in gesprek te blijven met de jongere. Motiverende gesprekstechnieken kunnen meer en bewuster worden toegepast in gesprekken met jongeren. Medewerkers kunnen actiever verandertaal uitlokken en daarop reageren. Ook het herkennen van weerstand, het onderzoeken van weerstand en leermomenten creëren uit weerstand verdient meer aandacht. Medewerkers luisteren wel naar de jongeren maar reflectief luisteren, wat reflectief denken vereist, is een belangrijke, nu nog te weinige toegepaste gesprekstechniek. Ook het samen ondernemen van activiteiten en 'doen' (in plaats van praten) kan een goede werkrelatie bevorderen. Tot slot is er onvoldoende aandacht voor het geven van georganiseerde en structurele feedback (zowel persoonlijke feedback als aan collega's onderling).

De voorgestane benadering vergt voortdurend onderhoud

De visie van medewerkers binnen de Sprengen op de 'ideale benadering' sluit grotendeels aan bij aspecten die belangrijk en werkzaam blijken te zijn in de behandeling van jongeren. Deze visie moet gewaarborgd blijven en vooral de vertaalslag naar de praktijk verdient meer

aandacht. Medewerkers geven aan dat het lang niet altijd lukt deze in de praktijk toe te passen. Ook jongeren zien dit onvoldoende terug. Concluderend kunnen we stellen dat de voorgestane benadering van jongeren binnen de Sprengen breed gedragen wordt en ondersteund door de kennis uit de literatuur over algemeen werkzame factoren. De volgende stap is het onderhouden van deze benadering en het structureel toepassen van de genoemde aspecten in de dagelijkse omgang met jongeren.

De voorgestane benadering in tien vuistregels voor medewerkers van de Sprengen

De ideale benadering van PIJ-jongeren zoals de Sprengen die voorstaat en die wordt gestaafd door de literatuur kan worden samengevat in de volgende tien 'vuistregels' voor (pedagogisch) medewerkers. Deze vuistregels zijn een samenvoeging van de beschreven benadering van de Sprengen en een aantal aanvullingen die vanuit de onderzoeksliteratuur over algemeen werkzame factoren naar voren komen. Feitelijk zijn het concrete 'gedragsregels' voor alle medewerker van de inrichting in de dagelijkse omgang met jongeren. Van belang is dat ze deze bewust en structureel inzetten en elkaar hierop aanspreken. Mogelijk kunnen deze vuistregels een rol spelen in het 'opfrissen' en hernieuwd implementeren van de ideale benadering van jongeren binnen de Sprengen.

1. *Wees helder over rollen en verwachtingen.* Wees duidelijk aan welke regels en afspraken jongeren zich moeten houden, zorg dat die eenduidig zijn en verhelder je eigen rol voortdurend. Wat kan een jongere bij jou halen, wat kan hij verwachten? Varieer in verwachtingen passend bij de jongere die je voor je hebt: sommige jongeren hebben de prikkel van hogere verwachtingen nodig, bij anderen moet je eerder klein beginnen.
2. *Je bent in de eerste plaats coach.* De belangrijkste rol van pedagogisch medewerkers is het fungeren als coach voor één à twee jongeren. Investeer in het opbouwen van een goede vertrouwens- en werkrelatie met deze jongeren, sluit aan, sta open en doe je best. Check telkens of de jongere deze relatie als goed en helpend ervaart. Als dat het geval is, zal hij eerder geneigd zijn zijn gedrag te veranderen.
3. *Wees iedere minuut van de dag een voorbeeld voor jongeren.* Wees je ervan bewust dat je in alles wat je doet, en zeker in de sociale omgang met anderen, als voorbeeld fungeert voor jongeren. Onderschat dit nooit, jongeren kijken de hele dag wat medewerkers doen en hoe ze zich gedragen. Als jij bijvoorbeeld je afspraken niet na komt, waarom zou een jongere dat dan wel doen?
4. *Iedere dag een nieuwe kans.* Geef jongeren de ruimte om te experimenteren en te oefenen met nieuw gedrag en geef ze de kans fouten te maken. Gebruik 'fouten' en incidenten voor jongeren om van te leren en bespreek ze uitgebreid na, het zijn de meest effectieve leermomenten.
5. *Houd de persoon van de jongere en zijn gedrag uit elkaar.* Accepteer de jongere als persoon onvoorwaardelijk, stel echter duidelijke grenzen aan ontoelaatbaar gedrag en communiceer daar helder over.
6. *Geef feedback, complimenten en benadruk successen.* Laat geen kans onbenut om feedback te geven en complimenten uit te delen. Zorg echter wel dat ze gemeend zijn en oprecht, jongeren voelen haarfijn aan als dat niet het geval is en zullen er dan ook niets mee doen.
7. *Doelen, wensen en mogelijkheden van de jongere staan voorop.* Sluit zoveel mogelijk aan bij de wensen en doelen die de jongere uit, binnen het redelijke en de mogelijkheden van de inrichting. Iets waar een jongere zelf voor gaat, heeft een grotere kans van slagen dan iets wat

hem opgelegd wordt. Committeer je aan de doelen die de jongere stelt, ook als je zelf denkt dat iets anders beter is.

8. *Motiveren hoort bij je werk.* PIJ-jongeren zijn vrijwel nooit gemotiveerd voor een gesloten plaatsing en worden dat ook niet zomaar. Motiveren is daarom voortdurend onderdeel van je handelen. Benoem en gebruik weerstand bij jongeren, wees alert op kleine uitspraken die ze doen over mogelijke veranderingen en bevestig en bekrachtig deze.
9. *Gebruik humor.* Humor is belangrijk voor een goede sfeer, leidt soms de aandacht af of kan helpen een lastige boodschap richting de jongere luchtig te verpakken.
10. *Verzamel feedback op je handelen.* Verzamel voortdurend en systematisch feedback bij zowel jongeren, ouders, collega's als leidinggevenden en pas je handelen aan op basis hiervan. Je wordt er een effectievere professional van.

3. De behandeling van PIJ-jongeren

In het vorige hoofdstuk stond de benadering van PIJ-jongeren centraal. Het benaderen en bejegenen van jongeren is echter niet genoeg om tot daadwerkelijke gedragsverandering te komen. Het werken aan doelen en het veranderen van gedrag vergt daarnaast de inzet van methodische activiteiten en specifieke interventies. De behandeling aan PIJ-jongeren binnen de Sprengen bestaat als het ware uit twee 'lagen'. De eerste laag bestaat uit methodische activiteiten die deel uitmaken van het zogenoemde 'basisklimaat' waarvan alle PIJ-jongeren profiteren. Dit basisklimaat beschrijven we kort in paragraaf 3.1. Daarnaast zijn er binnen de Sprengen enkele specifieke (gedrags)interventies en therapieën beschikbaar die inzetbaar zijn bij specifieke problematiek. Deze worden beschreven in paragraaf 3.2. In 3.3 zetten we de beschikbare kennis over wat werkt bij delinquente jongeren op een rij en geven we een overzicht van de beschikbare erkende gedragsinterventies. Na vergelijking van het huidige behandelaanbod van de Sprengen met de beschikbare kennis en interventies trekken we in paragraaf 3.4 enkele conclusies. In hoofdstuk vier volgt een analyse in welke mate de behandeling van PIJ-jongeren binnen de Sprengen versterkt en aangevuld kan worden op basis van de kenmerken en problemen van de doelgroep.

3.1 Het basisklimaat op de leefgroep en op school

Binnen de behandeling aan PIJ-jongeren van de Sprengen ligt de focus op veiligheid, het delict en op het verkleinen van de kans op herhaling. Binnen die behandeling staat de jongere en zijn gedrag centraal, en niet zijn 'ziekte' of 'stoornis'. Het werken aan veiligheid wordt voor een groot deel bepaald door de 'pedagogische relatie'. De Sprengen kiest voor een gedragsmatige benadering waarbij zoveel mogelijk gewerkt wordt vanuit gezag in plaats van macht. De Sprengen schept een veilig en enigszins ontspannen basisklimaat, dit wordt gezien als een belangrijke voorwaarde voor persoonlijke ontwikkeling. Dit basisklimaat waarvan alle jongeren binnen de inrichting kunnen profiteren omvat een aantal componenten die zowel op de leefgroep als op school worden vormgegeven.

Basisklimaat

Het basisklimaat binnen de Sprengen bestaat methodisch uit het Sociaal competentiemodel (Spanjaard, De Lange & Haspels, 1999/2003) en het zogenoemde Natuurlijk Leren (zie <http://www.aps.nl> > onderwijssectoren > natuurlijk leren). Het Sociaal competentiemodel geeft richting aan de dagelijkse omgang met jongeren binnen de Sprengen. In dit model wordt competentie van jongeren gezien als een evenwicht tussen de vaardigheden die een jongere heeft om de (ontwikkelings)taken waar hij voor staat te volbrengen. Door hun ernstige gedragsproblemen zijn ze niet in staat bepaalde ontwikkelingstaken goed te volbrengen. Het Sociaal competentiemodel biedt handvatten voor het jongeren aanleren van vaardigheden om de huidige en toekomstige ontwikkelingstaken op juiste wijze te vervullen. De Sprengen geeft deels een eigen invulling aan de methode; er wordt bijvoorbeeld op een andere wijze met de fasering gewerkt. De gedragsveranderende technieken (zoals negeren, positieve en negatieve feedback, gedragsinstructie etc.) van het model worden gebruikt om de jongeren nieuwe vaardigheden aan te leren.

Daarnaast wordt binnen de inrichting gewerkt met *Natuurlijk Leren* dat is ontwikkeld door APS voor het onderwijs en onder andere is ingevoerd op VMBO-scholen. Natuurlijk Leren is leren vanuit de behoefte tot zelfontplooiing (intrinsieke motivatie) en zorgt ervoor dat iedere jongere de leerweg vindt die het meest natuurlijk aansluit bij zijn mogelijkheden en talenten. Hierbij staat de praktijk centraal. De methodiek gaat ervan uit dat de jongeren zich theoretisch gaan verdiepen als ze in de praktijk tegen een probleem aanlopen, dit wordt ook wel betekenisvol leren genoemd. Het Sociaal competentiemodel en het Natuurlijk Leren vormen samen het methodische kader van het basisklimaat binnen de Sprengen.

Kernteam

De behandeling van een jongere wordt in de eerste plaats uitgevoerd door het kernteam en de daaraan verbonden gedragswetenschapper en intern trajectbegeleider. Een pedagogisch medewerker (de coach van de leefgroep), een docent (klas) en de jongere vormen samen het kernteam. Een kernteam functioneert vanuit een aantal uitgangspunten:

- één kind één plan (alle betrokkenen werken samen vanuit één behandelplan aan dezelfde doelen van de jongere);
- de jongere is eigenaar van zijn eigen ontwikkeling;
- de verantwoordelijkheden liggen zo laag mogelijk;
- ieders professionaliteit wordt zoveel mogelijk benut.

De pedagogisch medewerker en de docent hebben een gelijke en gezamenlijke verantwoordelijkheid in de dagelijkse omgang (klas en groep) met een jongere en in het werken aan zijn ontwikkelingslijnen en doelen. Zij 'organiseren' de leermomenten van dag tot dag en controleren de juistheid van de verslaglegging over een jongere. Zij informeren elkaar regelmatig, rapporteren in TRACER, een digitaal volgsysteem, en zorgen ervoor dat elke zes weken een presentatie van het portfolio kan plaatsvinden.

De gedragswetenschapper zorgt voor de startdiagnose en stelt de ontwikkelingsdoelen voor de lange en korte termijn vast. Aan elk (vaak breed) ontwikkelingsdoel, bijvoorbeeld *Gebrek aan empathie/berouw* worden meerdere concrete ontwikkelingslijnen gekoppeld zoals: 'denken aan de ander' of 'respectvol omgaan met de ander'. Voor elke ontwikkelingslijn is geformuleerd wat 'beginnersgedrag' en wat 'expertgedrag' is. De jongere mag kiezen aan welke ontwikkelingslijnen hij in de komende zes weken gaat werken. De gedragswetenschapper geeft daarnaast op basis van de startdiagnose aandachtspunten voor de benadering van de jongere. Tijdens het traject ondersteunen en begeleiden de gedragswetenschapper en de intern trajectbegeleider het kernteam. Bij belangrijke stappen worden zij geconsulteerd om vervolgens in samenspraak besluiten te nemen. De gedragswetenschapper, de intern trajectbegeleider en het kernteam zijn een constante factor tijdens het verblijf van een jongere in de Sprengen.

Portfolio

In een portfolio houdt de jongere bij wat hij presteert en aan welke leer- en ontwikkelingslijnen hij werkt en heeft gewerkt. Het portfolio is hiermee een tastbaar bewijs; iets waar hij trots op kan zijn. De feedback op de prestaties van pedagogische medewerkers, docenten en de jongeren waarmee hij samenwerkt, gaat ook in het portfolio. In de 'vertraagde week' (elke zesde week) krijgt de jongere de gelegenheid zijn prestaties te presenteren aan het kernteam. Zij vragen door op wat de jongere heeft gepresenteerd en hoe dit in verhouding staat tot zijn ontwikkelingslijnen: kan hij dingen concreet maken, is zijn kijk op zichzelf realistisch, wat is zijn mening over bepaalde zaken? Vervolgens bepalen ze gezamenlijk de plaats van de jongere op

een ontwikkelingslijn en kiezen voor de komende zes weken eventuele nieuwe ontwikkelingslijnen. Het portfolio is als het ware de brug tussen dat wat er in het basisklimaat gebeurt en de individuele behandellijn van de jongere.

Equip

Naast het basisklimaat biedt de Sprengen alle jongeren op school de gedragstraining *Equip* aan voor het vergroten van hun vaardigheden, echter zonder de wederzijdse hulpbijeenkomsten. Feitelijk is het dan een agressieregulatietraining waarin jongeren leren omgaan met agressie, sociale vaardigheden leren en leren omgaan met morele keuzesituaties. De jongeren discussiëren over hier-en-nu situaties en leren hun eigen gedrag juist – zonder denkfouten als goedpraten, anderen de schuld geven en uitgaan van het ergste – onder woorden brengen. De training wordt gegeven door opgeleide trainers (zie <http://www.teyingereind.nl>).

3.2 Specifieke (gedrags)interventies en therapieën

De Sprengen heeft de beschikking over een aantal specifieke (gedrags)interventies en therapieën die aanvullend op methodische activiteiten voor alle jongeren kunnen worden ingezet bij specifieke problematiek. Deze interventies zijn (ook) beschikbaar voor de PIJ-jongeren binnen de inrichting.

Leren van Delict

In 2007/2008 heeft de Sprengen de gedragstraining *Leren van Delict* ontwikkeld samen met de justitiële jeugdinstellingen Rentray en Jongerenhuis Harreveld. *Leren van Delict* is ontstaan uit de zogenoemde ‘delictanalyse’ die in vrijwel alle justitiële jeugdinstellingen wordt uitgevoerd. *Leren van Delict* is een cognitief-gedragsmatige interventie voor jongeren (van 14 tot 23 jaar oud) die een gewelddadig delict hebben gepleegd en hiervoor in een justitiële jeugdinstelling zijn geplaatst. De jongeren hebben een matig tot hoog risico op recidive en zijn vaak ook betrokken bij gewelddadige incidenten in de inrichting. *Leren van Delict* heeft als doel dit risico te verlagen door jongeren: 1) inzicht in de eigen delictketen te laten krijgen; 2) minder irrationele gedachten, vijandige attitudes en cognitieve vertekeningen te laten hebben; 3) verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag en de gevolgen hiervan te laten nemen en 4) een uitgebreider repertoire van gedrags- en sociaal cognitieve vaardigheden aan te leren. Een gedragswetenschapper voert, deels samen met de coach van de jongere, de interventie uit met individuele jongeren. *Leren van Delict* omvat drie fasen. In fase één vindt de delictanalyse tijdens wekelijkse bijeenkomsten plaats. In de tweede fase staat gedragsverandering centraal tijdens twee bijeenkomsten per week, waaraan ook de coaches deelnemen. Deze twee fasen duren 14 tot 18 weken. In fase drie volgt de jongere opfrissessies op het moment dat hij te maken krijgt met veranderingen in zijn leefsituatie, zoals op verlof gaan, naar een open inrichting of naar huis gaan.

Psychomotorische therapie en muzikale expressie

Deze interventies richten zich op ontspanning, vergroten van zelfreflectie en vermindering van bijvoorbeeld agressie, faalangst en introvert gedrag. Dit wordt gegeven door speciaal opgeleide trainers binnen de Sprengen.

EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing)

EMDR is een therapie voor jongeren die last blijven houden van de gevolgen van traumatische ervaringen. Dit kan een schokkende ervaring zijn, maar ook andere ervaringen die veel invloed hebben gehad op de ontwikkeling van een jongere zoals pesten of krenkingen in de jeugd, die in het hier-en-nu nog steeds invloed hebben. EMDR wordt door twee opgeleide GZ-psychologen van de Sprengen gegeven.

Work-Wise (nazorgmethode)

Het Work-Wise-traject is een nazorgmethode die jongeren op weg helpt naar een passende baan of beroepsopleiding. Bovendien richt Work-Wise zich op huisvesting, vrijetijdsbesteding en het opbouwen van een sociaal netwerk. Bij Work-Wise is het belangrijk de jongeren heel intensief en op maat te begeleiden. Iedere jongere in een Work-Wise traject krijgt daarom een Individueel Trajectbegeleider. Deze ITB'er volgt de jongere gedurende het hele traject, tot en met de nazorg die na ontslag uit de inrichting nog zes maanden kan duren. In de Sprengen wordt sinds enkele jaren met Work-Wise en een team van ITB'ers gewerkt. Alle PIJ-jongeren hebben een ITB'er.

3.3 'Wat Werkt' bij PIJ-jongeren

PIJ-jongeren kampen vaak met ernstige gedragsproblemen of een gedragsstoornis. In de aanpak van gedragsstoornissen blijken twee typen interventies van belang: het trainen van vaardigheden aan de jongere en interventies in het gezin (Boendermaker & Uit Beijerse, 2008). Uit het onderzoek van Baas (2005) blijkt dat met name gedragstrainingen en interventies, die niet alleen op de jongere maar ook op diens omgeving zijn gericht, effectief zijn. Bij jongeren met gedragsstoornissen is het belangrijk hen te trainen in agressieregulatie en probleemoplossende vaardigheden en dit bij ernstige stoornissen te combineren met interventies in het gezin die verder gaan dan alleen het trainen van opvoedingsvaardigheden van de ouders. Uit onderzoek blijkt dat met name goed uitgevoerde cognitief gedragstherapeutische programma's bij adolescenten leiden tot een vermindering van gedragsstoornissen en delinquent gedrag. Dit blijkt effectiever te zijn dan op inzicht gerichte psychotherapie, afschrikkingprogramma's of maatregelen als de verlaging van de caseload van begeleiders van proefverlof. Naast cognitief gedragstherapeutische programma's dragen programma's gericht op het gezin en programma's waarin een combinatie van methoden wordt gebruikt daaraan bij, al zijn de effecten kleiner (Boendermaker & Uit Beijerse, 2008).

Cognitief-gedragsmatige aanpak

Cognitief gedragstherapeutische programma's zijn gericht op het veranderen van cognities van jongeren over sociale situaties. Met een combinatie van technieken leren behandelaars jongeren sociale situaties beter in te schatten en meer gepast te reageren. Bij cognitieve gedragstherapie gaat de aandacht uit naar het aanleren van sociale en probleemoplossende vaardigheden en het veranderen van irrationele cognities (Boendermaker & Uit Beijerse, 2008).

Uit onderzoek van Landenberger en Lipsey (2005) blijkt dat cognitieve gedragstherapie uit de volgende elementen bestaat waaraan wordt gewerkt: cognitieve vaardigheden, cognitieve herstructurering, probleemoplossende vaardigheden, sociale vaardigheden, woedebeheersing, moreel redeneren, aandacht voor het slachtoffer en terugvalpreventie. Deelnemers aan trainingen met deze elementen blijken gemiddeld 25% minder te recidiveren dan niet-deelnemers. Niet alle elementen blijken even goed te werken. Met interventies waarin naast een

groepsbenadering ook een individueel behandlelement is opgenomen en waarbij wordt gewerkt aan cognitieve herstructurering en woedebeheersing blijken de beste uitkomsten te worden bereikt, tot wel 50% recidivereductie. Voorbeelden van cognitief gedragstherapeutische programma's voor jongeren zijn de Agression Replacement Training (ART), Equip, Problem Solving Skills Training en in Nederland Aggressieregulatie op Maat en Sociale Vaardigheidstraining op Maat (Boendermaker & Uit Beijerse, 2008).

Interventies in het gezin

Toepassing van interventies bij de ouders of in het gezin is afhankelijk van de leeftijd van de jongere. Bij jongeren gaat het voornamelijk om therapie in het gezin. Bij ouders van jongeren met gedragsstoornissen vanaf 14 jaar zijn de problemen dusdanig ernstig dat een meer intensief programma nodig is als Multisysteemtherapie (MST) of Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC) (Boendermaker & Uit Beijerse, 2008).

Residentiële interventies

Bij residentiële interventies blijken gedragsmatige interventies, interventies gericht op 'life skills', veel aandacht voor school en werken met ouders en gezinnen tot goede resultaten te leiden. Daarnaast leveren programma's die gericht zijn op het leren van sociale en probleemoplossende vaardigheden een reductie van de recidive op tussen de 40% en 50%. Bij residentiële programma's blijken vaardigheidstraining en het 'teaching family home' (waarbij opvoeders consequent feedback geven op het gedrag van jongeren en de voortgang op school en de omgang met kinderen in de buurt goed in de gaten houden) het meest effectief. Daarnaast worden goede resultaten geboekt met programma's die een combinatie bieden van theoretische en praktische scholing, individuele en groepstherapie en andere vormen van individuele ondersteuning. Daarnaast blijkt een zorgvuldige overgang naar de samenleving, het bieden van nazorg, individuele ondersteuning na vertrek en begeleiding in het gezin te helpen om de behaalde resultaten te behouden.

Bij het werken met groepen antisociale jongeren draagt het bieden van goed gestructureerde gedragstherapie bij aan een positieve uitkomst. Een aanpak die gericht is op emoties, inzicht en het zorgen voor positieve relaties met de volwassenen werkt daarbij niet (afdoende). Het is van belang dat medewerkers zich ervan bewust zijn dat zij rolmodel zijn, onderkennen dat het werken met dit soort jongeren iets heel anders is dan werken met doorsnee jongeren, kennis hebben van oorzaken en het ontstaan probleemgedrag, de-escalerend kunnen optreden en misbruik en mishandeling voorkomen. Dit vergt veel training en opleiding van personeel, coaching en ondersteuning.

Er gelden meerdere algemeen werkzame factoren voor jongeren met gedragsstoornissen in een residentiële instelling, zoals juiste dosering van de interventie, afstemming van de interventie op de leeftijd en behoefte van de jongere en afstemming interventie op het recidiverisico van de jongere (Baas, 2005). Ook programma-integriteit is daarbij van belang. Interventies waarbij goed gelet wordt op de uitvoering en waarbij wordt nagegaan of de interventie wordt uitgevoerd zoals bedoeld (ofwel: eerder effectief is gebleken), blijken beter te werken (Boendermaker & Uit Beijerse, 2008).

Voor jongeren met gedragsstoornissen in een residentiële instelling zijn er daarnaast een aantal specifiek werkzame factoren. Het gaat om de volgende factoren (Boendermaker & Uit Beijerse, 2008):

- Multimodale aanpak, oftewel aanpak van meerdere terreinen tegelijkertijd.
- Toepassing van cognitief gedragstherapeutische werkwijzen, ook voor internaliserende problemen als milde depressieve klachten, angstproblemen en het verminderen van zelfbeschadiging en suïcide. Bij gedragsproblemen gaat het vooral om het verminderen van denkfouten, leren beheersen van boosheid en woede en het bieden van een individuele trainingscomponent naast een groepscomponent.
- Toepassing van interventies waarin vaardigheden worden geleerd, waaronder sociale en probleemoplossende vaardigheden.
- Voldoende mogelijkheden om te oefenen met geleerde vaardigheden door rollenspel, voordoen en huiswerkopdrachten.
- Jongeren met een hoog recidiverisico hebben een hogere intensiteit en duur nodig dan jongeren met een lager recidiverisico.
- Combinatie van training van de jongeren met begeleiding of therapie bij de ouders of in het gezin, ook in de behandeling van middelengebruik.
- Het bieden van theoretische en praktische scholing, gericht op het verkrijgen en behouden van werk.
- Individuele begeleiding, individuele aandacht en ondersteuning.
- Het hanteren van een gedragstherapeutisch programma in de leefgroep, waarbij niet zozeer alleen het verdienen van punten centraal staat, als wel het geven van positieve en gerichte feedback op gedrag.
- Het bieden van nazorg of begeleiding na vertrek als integraal onderdeel van de behandeling.
- Kleine groepen en een sterk gestructureerde aanpak ter voorkoming van deviantietraining. Van deviantietraining is sprake als jongeren probleemgedrag van elkaar overnemen als zij in groepen van jongeren met gedragsstoornissen activiteiten moeten ondernemen.
- Contact met prosociale volwassenen en jongeren.
- Geslotenheid beperken in duur in verband met afhankelijkheid en kwetsbaarheid gedurende het verblijf in een gesloten setting.

Erkende interventies

De Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie beoordeelt interventies op hun effectiviteit. Er zijn op dit moment drie gedragsinterventies voor minderjarigen volledig erkend en tien voorlopig erkend. In dit stuk ligt de focus op interventies gericht op individuele jongeren die bruikbaar zijn binnen een Justitiële Jeugdinstelling. Dit zijn de volgende interventies (ontleend aan <http://www.justitie.nl/erkenningscommissie>).

- *Agressieregulatie op Maat*

Een intramurale training voor jongens en meisjes van 16 - 21 jaar met forse agressieproblematiek die reactieve en/of proactieve agressie vertonen. Het primaire doel van de training is het verbeteren van de zelfregulatie door middel van een cognitief-gedragsmatige aanpak.

- *Brains 4 Use*

Een gedragsinterventie die de kans op recidive beoogt te verminderen door het terugdringen van drugs- en alcoholgebruik. Daarnaast vermindert Brains 4 Use de kans op uitval op school of

werk als gevolg van middelengebruik en voorkomt het schadelijke gevolgen voor het sociaal-emotioneel welbevinden en de gezondheid van de jongeren. Gebruik wordt gemaakt van cognitief gedragstherapeutische principes en het transtheoretische model van Prochaska & DiClemente.

- *Buitenprogramma Work-Wise*

Een integraal onderdeel van de Work-Wise methode dat is gericht op het begeleiden van jongeren voor, tijdens en na hun terugkeer in de maatschappij. Het doel is het behouden van een passende opleiding, stage- of werkplek. Het programma richt zich ook op wonen, sociaal netwerk en vrijetijdsbesteding en is bestemd voor jongeren van 15 - 23 jaar.

- *Dialectische Gedragstherapie bij Delinquente Adolescenten*

Een cognitieve gedragstherapie voor jongens en meisjes van 12 - 21 jaar met een zeer breed indicatiegebied. Modaliteiten zijn pre-treatment, individuele therapie, groepsvaardigheidstraining, terugvalpreventie en consultatieteam. Het is gericht op het verminderen van gedragsproblemen en criminele recidive.

- *In Control!*

Is bedoeld voor jongens van 12 - 21 jaar die (reactief) agressieve delicten hebben gepleegd. De interventie is gestoeld op agressieregulatie- en ontspanningstechnieken, sociale vaardigheidstraining en cognitieve gedragstherapie. De nadruk ligt op 'doen en ervaren' in plaats van op 'praten over'. Er wordt gebruik gemaakt van rollenspellen en sport- en spel oefeningen.

- *Leren van Delict*

Leren van Delict is een cognitief-gedragsmatige interventie voor jongeren (14 – 23 jaar oud) die een gewelddadig delict hebben gepleegd. Leren van Delict heeft als doel het risico op recidive te verlagen door jongeren 1) inzicht in de eigen delictketen te laten krijgen, 2) minder irrationele gedachten, vijandige attitudes en cognitieve vertekeningen te laten hebben, 3) verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag en de gevolgen hiervan te laten nemen en 4) een uitgebreider repertoire van gedrags- en sociaal cognitieve vaardigheden aan te leren.

- *Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer*

Biedt hulp voor jongeren na vrijheidsbeneming en werkt op vrijwillige óf gedwongen basis met jongeren van 16 - 23 jaar van wie het delictgedrag samenhangt met antisociale denkpatronen, gedragsproblemen en vaardigheidstekorten. De terugkeer van de jongere uit een justitiële jeugdinrichting wordt door de interventiewerker intensief begeleid. Hij zet gedragsinterventies in de eigen context van de jongere in.

- *Sociale Vaardigheden op Maat*

De training is bedoeld voor jongeren van 14-21 jaar met probleemgedrag dat onder andere voortkomt uit onvermogen tot zelfstandig en adequaat hanteren van lastige sociale situaties. De interventie heeft een cognitief-gedragstherapeutische aanpak en biedt de mogelijkheid om een algemene sociale vaardigheidstraining aan te bieden en/of een training gericht op conflicthantering en/of het vergroten van de assertiviteit.

- *Washington State Aggression Replacement Training*

Voor jongeren van 12 - 18 jaar die één of meerdere delicten gepleegd hebben waarin agressie een rol speelt. De intensieve, ambulante groepstraining is gericht op het leren van sociale vaardigheden en cognitieve controle bij gevoelens van boosheid en het wijzigen van cognitieve vervormingen ('denkfouten') en morele regels.

- *Werken aan je Toekomst*

Is ontwikkeld met het doel jeugdige veelplegers in een Work-Wise-traject trainingen aan te bieden waarin zij gemotiveerd worden om prosociale keuzes te maken in het verkrijgen en behouden van opleiding of werk, en vaardigheden aanleren om dit te kunnen realiseren.

Daarnaast zijn door de Erkenningscommissie twee interventies voor volwassenen voorlopig erkend en twee interventies volledig erkend. Aangezien de leeftijd van een aanzienlijk deel van de jongeren in justitiële jeugdinrichtingen boven de 18 jaar ligt, betrekken we ook interventies voor volwassenen in deze opsomming. De volgende interventies kunnen toepasbaar zijn voor jongeren in justitiële jeugdinrichtingen.

- *Arbeidsvaardigheden (ArVa)*

Het doel is om volwassenen inzicht te geven in hun werk en vaardigheden te leren waarmee ze (beter) in staat zijn hun werk te krijgen en te houden. De training bestaat uit drie modules gericht op arbeidsmotivatie en het krijgen van een realistisch beeld over de arbeidsmarkt, vaardigheden voor het krijgen en behouden van werk, het geven van informatie over instanties en oefenen met het gebruiken van zoekkanalen.

- *ART Wiltshire-Nederland*

Een agressieregulatietherapie voor volwassenen met een geschiedenis waaruit een patroon blijkt van reactieve interpersoonlijke geweldsdelicten. Daarbij gaat het om daadwerkelijk geweld en dreiging met geweld. De ART bestaat uit drie modules: de module Sociale vaardigheden (om destructieve vaardigheden te vervangen door constructieve vaardigheden), de module Woedebeheersing en de module Moreel redeneren.

- *Training voor Cognitieve Vaardigheden*

Denken is de basis van gedrag. En juist daar gaat het bij een grote groep delictplegers structureel mis. Het ontbreekt hen vaak aan goede vaardigheden, waardoor ze eerst handelen en dan pas gaan nadenken. De CoVa leert volwassenen nieuwe denkvaardigheden aan.

- *Leefstijltraining voor verslaafde justitiabelen*

Uitgangspunt is dat door het beïnvloeden van problematisch middelengebruik of gokgedrag de kans op criminele recidive afneemt. De deelnemers worden gemotiveerd om het middelengebruik te veranderen en worden zich bewust van de wederzijdse invloed tussen het delictgedrag en verslavingsproblemen, de toenemende kans op criminele recidive bij terugval in middelengebruik en vice versa. Ze leren risicosituaties te vermijden of anderszins aan te pakken.

Bovenstaand overzicht laat zien dat de erkende interventies voor jongeren en die voor volwassenen overeenkomsten vertonen. Beide bevatten interventies die bestaan uit een cognitief-gedragsmatige aanpak, interventies die zijn gericht op het toeleiden naar scholing of werk en interventies met als doel het reguleren van middelengebruik.

3.4 Samenvatting en conclusies

De in paragraaf 3.1 beschreven behandeling van PIJ-jongeren zoals de Sprengen die uitvoert bestaat in de eerste plaats uit een basisklimaat dat zowel op de leefgroep als op school wordt vormgegeven. Methodisch bestaat dit basisklimaat uit het Sociaal competentiemodel en Natuurlijk Leren. Het kernteam is de spil van de behandeling. Dit team bestaat uit de jongere zelf, zijn coach van de leefgroep en de docent van school en wordt ondersteund door een gedragswetenschapper en de intern trajectbegeleider. Het kernteam bepaalt gezamenlijk aan

welke doelen en ontwikkelingslijnen de jongere gaat werken en welke voortgang geboekt wordt. De jongere houdt de vorderingen bij in een portfolio op basis waarvan hij om de zes weken een presentatie geeft. Het Sociaal competentiemodel geeft medewerkers handvatten hoe jongeren nieuw gedrag te leren. Daarnaast maakt Equip (zonder wederzijdse hulpbijeenkomsten) deel uit van de behandeling zoals alle jongeren die binnen de Sprengen ontvangen. Equip is een training die jongeren leert om te gaan met agressie, met morele keuzes en hen sociale vaardigheden aanleert.

Basisklimaat versus basismethodiek

In 2007/2008 is een basismethodiek voor de justitiële jeugdinstellingen ontwikkeld (tegenwoordig: YOUTURN) om alle jongeren een goede, eenduidige en methodische aanpak vanaf het begin van het verblijf te kunnen aanbieden. Door deze basismethodiek zal een uniforme aanpak in alle instellingen worden toegepast, die een goede basis vormt voor de inzet van specifieke gedragsinterventies. Zowel het Sociaal competentiemodel als EQUIP worden onderdeel van deze basismethodiek. De methodiek bestaat uit meerdere verblijfsfasen, per fase is uitgewerkt welk programma de jongere krijgt aangeboden en welke instrumenten worden afgenomen. Alle pedagogisch medewerkers worden opgeleid in de methodiek. De planning is dat de basismethodiek in 2009 in alle justitiële jeugdinstellingen wordt ingevoerd (Directie Justitieel Jeugdbeleid, 2008). De vraag is hoe de huidige werkwijze van de Sprengen gericht op alle jongeren (bestaande uit het basisklimaat, maar ook uit de benadering van jongeren zoals de instelling die voorstaat) zich verhoudt tot de basismethodiek. Een aantal elementen uit het basisklimaat van de Sprengen komt overeen met de nieuwe basismethodiek (de inzet van Equip en het Sociale competentiemodel). Er zijn echter ook verschillen, zo zijn in de basismethodiek geen kernteams opgenomen, wordt er niet gewerkt met ontwikkelingslijnen en ook niet met het portfolio. Dit hoeft elkaar echter niet uit te sluiten, de ontwikkelingslijnen van jongeren en de ontwikkelingsstapen uit het Sociaal competentiemodel sluiten mogelijk goed op elkaar aan. Van belang is echter de eventuele verschillen in kaart te brengen, de consequenties daarvan te verhelderen en te bepalen hoe hiermee om te gaan.

Aantal werkzame elementen aanwezig; vergt tegelijkertijd ook nog aandacht

In paragraaf 3.2 zetten we als eerste de werkzame elementen van de behandeling aan delinquente jongeren op een rij. Een aantal van deze elementen is terug te vinden in het basisklimaat dat de Sprengen biedt aan alle jongeren. Zo is de behandeling gericht op meerdere leefgebieden (zowel het gedrag op de leefgroep als op school), op het aanleren van vaardigheden, bevat cognitief-gedragsmatige activiteiten (gedragsinstructie, het geven van feedback, de inzet van Equip), biedt praktische begeleiding en scholing en voorziet in individuele aandacht en behandeling van jongeren middels het kernteam.

Net als bij de voorgestane benadering van jongeren vergt ook het invoeren en onderhouden van de werkwijze binnen het basisklimaat voortdurend aandacht. Zowel jongeren als ouders gaven aan tijdens de toetsingsbijeenkomsten weinig behandeling te ervaren. Veel van hen hadden geen weet van een portfolio en wisten soms niet wie de leden van hun kernteam waren (overigens waren er ook ouders en jongeren die dit erg goed wisten te benoemen). Een aantal van de onderscheiden werkzame elementen in paragraaf 3.2 zijn onvoldoende terug te vinden in het basisklimaat van de Sprengen. Het zijn daarmee elementen waarmee de effectiviteit van het basisklimaat versterkt kan worden. Zo kunnen de ouders meer betrokken worden bij de behandeling van hun zoon (en dat willen ze ook graag), kan het cognitief-gedragsmatig werken

worden versterkt (door pedagogisch medewerkers te trainen in het uitvoeren van rollenspelen, oefenen met jongeren, geven van gedragsinstructies en het consequent en veelvuldig geven van feedback) en is het van belang voordurend aandacht te schenken aan het voorkomen van deviantietraining. Zoals in meer inrichtingen vertoont het Sociaal competentiemodel ook binnen de Sprengen kenmerken van slijtage en verwatering (Beenker & Bijl, 2003).

Aantal beschikbare specifieke interventies beperkt, niet erkend en/of niet aansluitend bij de problematiek van de jongeren

De specifieke (gedrags)interventies en therapieën waar de Sprengen op dit moment over beschikt zijn beperkt, niet evidence-based/erkend en/of sluiten niet geheel aan bij de problemen waarmee PIJ-jongeren kampen. Zo is het de vraag of EMDR veel in te zetten is bij PIJ-jongeren gezien hun problematiek en is voor de effectiviteit van psychomotorische therapie en muzikale expressie geen ondersteuning in de onderzoeksliteratuur te vinden.

Leren van Delict daarentegen is een erkende interventie die goed aansluit bij de problematiek van PIJ-jongeren (veranderen cognities, verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen gedrag, uitbreiden vaardighedenrepertoire). Leren van Delict is een nieuw ontwikkelde interventie, de Sprengen is op dit moment bezig deze in te voeren in samenwerking met de andere twee ontwikkelaars (Rentray en Jongerenhuis Harreveld). Dit geeft de kans ervaring op te doen met de (omvangrijke) activiteiten die nodig zijn om een erkende interventie te implementeren. In het kader van nazorg voert de Sprengen op dit moment Work-Wise al uit, de formatie hiervoor is recent flink uitgebreid. Het buitenprogramma van Work-Wise is een erkende interventie, de uitbreiding van Work-Wise biedt de mogelijkheid om deze interventie volgens de regelen der kunst te gaan uitvoeren en daarmee een effectiviteits- en kwaliteitsslag te maken.

4. Conclusies en aanbevelingen

In 2008 voerde het Nederlands Jeugdinstituut een onderzoeksproject uit in opdracht van de Sprengen op basis van de volgende twee vragen:

- 1) Uit welke kenmerkende aspecten bestaat de benadering van jongeren binnen de Sprengen? Welke aspecten zorgen er met name voor dat de jongeren in beweging komen voor gedragsverandering? Zijn deze aspecten te verbinden met kennis uit (inter)nationale onderzoeksliteratuur over (algemeen) werkzame factoren?
- 2) Welke kenmerken en problemen hebben de jongeren van de behandelgroepen? Welke specifieke (erkende) interventies ofwel gedragstrainingen sluiten hierbij aan en zou de Sprengen als aanvulling op het basisklimaat op de leefgroep en op school kunnen invoeren? In welke mate sluiten deze aan bij de 'Basismethodiek JJI' (tegenwoordig: YOUTURN)?

In de voorgaande hoofdstukken beschreven we de werkwijze en de opbrengsten van het project. In dit laatste hoofdstuk beantwoorden we de twee onderzoeksvragen, trekken we conclusies en voorzien we deze van aanbevelingen om de benadering en behandeling van PIJ-jongeren binnen de Sprengen verder te versterken.

4.1. De benadering van jongeren beschreven en onderbouwd

De eerste opbrengst van het project is een beschrijving van de benadering van de PIJ-jongeren zoals medewerkers binnen de Sprengen die voorstaan. Samen met hen expliciteerden we deze benadering en gaven we er woorden aan. Deze benadering bleek breed gedragen te worden door zowel medewerkers, jongeren als ouders en aan te sluiten bij de cultuurwaarden van de Sprengen (Samen, Leren, Zelfstandig, Vakkundig en Passie). Boven bleken veel aspecten van de benadering te onderbouwen met kennis uit de onderzoeksliteratuur over algemeen werkzame factoren. Deze onderbouwde benadering 'vertaalden' we in tien vuistregels (ofwel: gedragsregels) in de omgang met jongeren door medewerkers van de Sprengen (zie voor een verdere toelichting hoofdstuk 2):

1. Wees helder over rollen en verwachtingen.
2. Je bent in de eerste plaats coach.
3. Wees iedere minuut van de dag een voorbeeld voor jongeren.
4. Iedere dag een nieuwe kans.
5. Houd de persoon van de jongere en zijn gedrag uit elkaar.
6. Geef feedback, complimenten en benadruk successen.
7. Doelen, wensen en mogelijkheden van de jongere staan voorop.
8. Motiveren hoort bij je werk.
9. Gebruik humor.
10. Verzamel feedback op je handelen.

Tijdens de toetsingsbijeenkomsten van deze voorgestane benadering met medewerkers, jongeren en ouders constateerden we een discrepantie tussen het ideaal en de omgang met jongeren in de dagelijkse praktijk. De jongeren en de ouders herkenden niet alle aspecten van de benadering. De medewerkers gaven aan dat de aard van het werk de nodige belemmeringen met zich meebrengt. De hectiek van alledag, agressie en daaruit voortvloeiende incidenten maken

het niet eenvoudig jongeren altijd volgens de voorgestane benadering aan te spreken. Ook de ernstige en meervoudige problematiek van PIJ-jongeren en het gedwongen karakter van de behandeling maken het benaderen van jongeren volgens het ideaal niet altijd eenvoudig. Van belang is een aantal aspecten van de benadering die reeds aanwezig zijn binnen de inrichting vast te houden en verder te verstevigen. De rol van coach is zo'n belangrijk aspect. Voor jongeren kan de coach fungeren als een prosociale volwassene met wie ze een goede band kunnen opbouwen en die ter voorbeeld dient. De rol van coach is eigenlijk de eerste belangrijke rol die medewerkers binnen de Sprengen vervullen. Van belang is dat ze in de vertrouwens- en werkrelatie met de jongeren van wie ze de coach zijn stevig investeren. Verder is het belangrijk de passie en motivatie voor het werken met deze jongeren die we bij veel medewerkers bemerkten vast te houden, evenals het uit elkaar houden van de persoon van de jongere en zijn gedrag, het geven van feedback en complimenten, het gebruik van humor en het aansluiten bij doelen, wensen en mogelijkheden van de jongere. Andere aspecten verdienen nadere aandacht en versterking. Zo is het belangrijk dat medewerkers zich telkens bewust zijn van de voorbeeldfunctie die ze voor jongeren hebben. Jongeren in een justitiële jeugdinstelling zijn voortdurend bezig met de groepsleiding en wat die wel en niet doen; zij vormen als het ware hun referentiekader voor de onderlinge sociale omgang. Immers, als een medewerker gemaakte afspraken niet na komt of het grootste deel van zijn dienst weinig initiatieven toont, waarom zouden jongeren dat dan wel doen? Daarnaast verdient het verzamelen van feedback op het eigen handelen en het geven van onderlinge feedback de nodige aandacht evenals de vaardigheden van medewerkers om jongeren blijvend te motiveren iets anders te gaan doen met hun leven. Bij een doelgroep als PIJ-jongeren is motiveren een belangrijk en voortdurend onderdeel van de behandeling.

Bovenstaande laat zien dat het levend houden van een werkwijze geen sinecure is. Als eerste vraagt het implementeren van vernieuwingen een gedegen aanpak in de vorm van een duidelijk plan met gerichte activiteiten, een planning met een tijdsplan en vooral aandacht voor de borging van de werkwijze. Hoe gaan we na de invoering ervoor zorgen dat medewerkers een nieuwe werkwijze blijven uitvoeren? Om de voorgestane benadering van jongeren binnen de Sprengen levend te houden onder medewerkers is het nodig deze op te frissen en vervolgens de borging hiervan te regelen. De tien vuistregels zijn mogelijk bruikbaar voor de hernieuwde invoering van deze benadering. Deze kunnen input leveren voor gezamenlijke bijeenkomsten met medewerkers in de vorm van workshops of teambijeenkomsten. Sommige vuistregels vergen in eerste instantie specifieke aandacht, zo is het geven van onderlinge feedback te organiseren. Het gaat dan om feedback van collega's onderling, tussen medewerkers (coaches) en jongeren en tussen medewerkers en ouders. Door kritisch te kijken naar het eigen handelen, hier feedback op te vragen en feedback te geven aan collega's op basis van de tien vuistregels blijven medewerkers deze scherper voor ogen houden. De borging van de vuistregels kan daarnaast een plek krijgen in intervisie, individuele begeleiding van medewerkers of tijdens teamvergaderingen. Een mogelijk bruikbare strategie voor de implementatie en de borging van de 10 vuistregels is Doorbraak. Dit is een concrete en praktische werkwijze om vernieuwingen in organisaties door te voeren. Medewerkers leren met Doorbraak hoe zelf ideeën te genereren om hun werk te verbeteren, deze te testen en te evalueren en bij een goed resultaat de verbeteringen onderdeel te maken van het dagelijks handelen. De tien vuistregels zouden dan de best practices vormen die de medewerkers samen en naar eigen inzicht in hun dagelijkse omgang met de jongeren gaan verankeren (zie <http://www.doorbraakindejeugdzorg.nl>; Van Deur & Van Odenhoven, 2008).

Aanbeveling 1: Fris de benadering van jongeren opnieuw op met de tien vuistregels. Houdt er rekening mee dat de gewenste benadering van jongeren na de hernieuwde implementatie blijvend aandacht vraagt en organiseer de verdere borging.

4.2 De behandeling van PIJ-jongeren versterkt

De problematiek van PIJ-jongeren binnen de Sprengen

PIJ-jongeren zijn gemiddeld 18,5 jaar als ze in de Sprengen komen (bijna driekwart is 18 jaar of ouder). Bijna de helft is van Nederlandse afkomst, het merendeel komt uit een middelgrote stad in de provincies Gelderland of Zuid-Holland. De problematiek van PIJ-jongeren is te typeren als complex en meervoudig. Er spelen veel problemen in het gezin van herkomst: slechte onderlinge relaties, slecht opvoedingsklimaat, mishandeling/verwaarlozing, weinig gezag en veel geweld. Vaak hebben de jongeren een lange geschiedenis van problemen en hulpverlening achter de rug. Veel van de ouders kampen met eigen problematiek als verslaving en psychische problematiek of zijn zelf veroordeeld voor een strafbaar feit.

De meeste jongeren krijgen een PIJ-maatregel opgelegd voor een geweldsdelict, vaak in combinatie met een vermogensdelict. Het gaat vaker om een delict gepleegd in groepsverband, bij ruim éénderde van de gevallen was de jongere onder invloed van middelen ten tijde van het delict. De jongeren kampen met ernstige gedragsproblemen (bijna altijd een gedragsstoornis), kunnen moeilijk empathie tonen, er is vaak sprake van egocentrisme, een zwak ontwikkelde identiteit, verstoorde cognities over zichzelf en de omgeving, een zwakke impulscontrole (zich uitend in agressief gedrag) en een beperkt probleembesef. Veel PIJ-jongeren ontwikkelen zich richting een persoonlijkheidsstoornis met antisociaal gedrag. De contacten die PIJ-jongeren hebben met anderen zijn oppervlakkig, ze zijn sterk beïnvloedbaar en ze beschikken niet over adequate sociale en relationele vaardigheden om positieve relaties met anderen aan te gaan. Veel jongeren hadden in het verleden problemen op school of op het werk, wel hechten ze binnen de Sprengen veel belang aan schoolprestaties en diploma's. Op de SAVRY laten de PIJ-jongeren binnen de Sprengen veel risicofactoren op de drie domeinen (historisch, sociaal/contextueel en individueel) zien. Opvallend is dat bijna de helft van de jongeren in de Sprengen een hechte band heeft met een prosociale volwassene. De ontwikkelingslijnen 'omgaan met boosheid', 'omgaan met gevoelens' en 'verantwoordelijkheid nemen' komen bij de PIJ-jongeren binnen de Sprengen het meest voor.

Het basisklimaat op de leefgroep en op school versterken

De eerste laag van de behandeling aan PIJ-jongeren binnen de Sprengen wordt vormgegeven in het zogenoemde 'basisklimaat' voor de leefgroep en op school. Dit bestaat – naast de eerder genoemde benadering van de jongeren – uit gedragsmatige, methodische activiteiten die zijn gebaseerd op het Sociaal competentiemodel en Natuurlijk Leren. Iedere jongere maakt met zijn coach van de leefgroep en zijn docent van school deel uit van een kernteam. In dit team worden de ontwikkelingslijnen waaraan de jongere gaat werken besproken en wordt de hulp afgestemd. Het kernteam wordt ondersteund door een gedragswetenschapper en een intern trajectbegeleider. De jongere gaat telkens gedurende zes weken aan de slag met de ontwikkelingslijnen, verzamelt zijn prestaties in een portfolio en presenteert de voortgang aan het kernteam. Daarna wordt een plan gemaakt voor de volgende zes weken. Alle jongeren

binnen de Sprengen nemen deel aan de gedragstraining Equip (zonder de wederzijdse hulpbijeenkomsten) waarin ze sociale vaardigheden leren, leren omgaan met agressie en het maken van morele keuzes. De justitiële jeugdinstellingen hebben de afgelopen twee jaar gewerkt aan het gezamenlijk ontwikkelen van een basismethodiek gebaseerd op het samenvoegen van het Sociaal competentiemodel en Equip. Het is de bedoeling dat alle instellingen in 2009 deze basismethodiek (inmiddels YOUTURN geheten) gaan invoeren. De methodiek van het basisklimaat die de Sprengen hanteert vertoont overlap met YOUTURN (van beide is bijvoorbeeld het gedragsmatige werken volgens het Sociaal competentiemodel de basis). Ook is Equip reeds grotendeels beschikbaar. Van belang is na te gaan hoe de benadering van jongeren binnen de Sprengen en het werken met de kernteams, de ontwikkelingslijnen en het portfolio ingepast kan worden binnen YOUTURN. Welke consequenties gaat de invoering van deze methodiek hebben?

Aanbeveling 2: Breng in kaart hoe de huidige benadering van PIJ-jongeren binnen de Sprengen en het werken in de kernteams ingepast kan worden binnen YOUTURN en stel een implementatieplan op voor de invoering ervan.

De invoering van YOUTURN biedt daarnaast kansen om de onderdelen van het Sociaal competentiemodel – dat ook binnen de Sprengen enigszins onderhevig is aan verwatering en slijtage, een situatie die in meer instellingen te zien is - weer op te frissen en stevig neer te zetten. Ook kan de uitvoering van Equip dan worden uitgebreid met de wederzijdse hulpbijeenkomsten.

Aanbeveling 3: Vergroot de effectiviteit van de behandeling van PIJ-jongeren door hun ouders zoveel mogelijk te betrekken, te informeren en te laten deelnemen aan de behandeling van hun zoon. Geef de ouders daarnaast een formele positie door een ouderraad op te zetten.

Ouders vormen een belangrijke schakel in de behandeling van jongeren, ook bij de al wat oudere PIJ-jongeren. Bekend is dat het informeren en betrekken van de ouders uiteindelijk leidt tot meer gedragsverandering dan dit achterwege laten. Immers, ouders zullen voor de meeste jongeren altijd een rol blijven spelen. De toetsingsbijeenkomst met de ouders van een aantal jongeren liet zien dat de aanwezige ouders allemaal graag betrokken willen zijn bij de behandeling van hun zoon. Ze willen op de hoogte blijven, aanwezig zijn bij besprekingen over hun zoon, meedoen en geraadpleegd worden. Ze stellen over het algemeen contact met de coach van hun zoon en de gedragswetenschapper op prijs. De Sprengen heeft bij de ouders een goede naam: de sfeer wordt door hen gekenmerkt als huiselijk (zeker in vergelijking met andere instellingen waar ze zijn geweest) en hun zoons mogen bijvoorbeeld een hobby ontwikkelen. Een aantal ouders zou ook graag in formele zin meepraten over het beleid binnen de Sprengen, een kans voor de instelling om ook via deze weg feedback op het klimaat en de behandeling te verzamelen.

Aanbeveling 4: Zorg ervoor dat de jongeren een actieve invulling van hun dag hebben met onderwijs, sport en andere activiteiten om de vrije tijd in te vullen.

Tijdens de toetsingsbijeenkomsten klaagden zowel de jongeren als hun ouders zich over de vele niet-ingevulde tijd. De jongeren gaan een beperkt aantal uren per dag naar school, hangen veel voor de tv en gaven tijdens de toetsingsbijeenkomst blijk van verveling. Van belang is dat de

dagen van de jongeren gevuld zijn met onderwijs, sport en andere activerende activiteiten. De jongeren bezig houden voorkomt verveling, waarschijnlijk ook incidenten en leidt tot meer leermomenten op een dag (dan bijvoorbeeld voor de tv hangen).

Invoeren van specifieke gedragsinterventies

Het huidige aanbod van specifieke (gedrags)interventies en therapieën van de Sprengen bestaat uit psychomotorische therapie, muzikale expressie en EMDR. Dit aanbod is niet afdoende gezien de problematiek van PIJ-jongeren en niet allemaal zijn ze evidence-based/erkend. Bij EMDR is het de vraag of dit veel in te zetten is bij PIJ-jongeren gezien hun problematiek en voor muzikale expressie en psychomotorische therapie is geen ondersteuning te vinden in de onderzoeksliteratuur.

Samen met Rentray en Jongerenhuis Harreveld ontwikkelde de Sprengen in 2007/2008 de gedragsinterventie Leren van Delict. Deze gedragstraining voor PIJ-jongeren die een gewelddadig delict pleegden is door Erkeningscommissie Gedragsinterventies voorlopig erkend. De interventie sluit goed aan bij de problematiek van PIJ-jongeren en is gericht op het veranderen van cognities en gedrag, het nemen van verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag en het uitbreiden van het vaardighedenrepertoire. In de loop van 2008 startte de Sprengen met het invoeren van Leren van Delict binnen de inrichting. Dit vergt een flink aantal activiteiten als het aanstellen van een programmacoördinator/opleider, het organiseren van de opleiding voor trainers, het ontwikkelen van een systeem voor de instroom van jongeren en het bewaken van de integriteit van de uitvoering. De inrichting doet nu de eerste ervaringen hiermee op. Ook wordt gewerkt aan het volledig erkend krijgen van Leren van Delict.

Aanbeveling 5: Gebruik Leren van Delict om ervaring op te doen met het goed invoeren en implementeren van een erkende interventie.

Nazorg voor jongeren als ze de inrichting verlaten staat binnen de Sprengen al enkele jaren hoog op de agenda (zie bijvoorbeeld het Jaarverslag 2006 van de inrichting). De Sprengen voert in het kader van deze nazorg Work-Wise uit en de formatie hiervoor is recent flink uitgebreid. Iedere jongere krijgt een Work-Wise-traject aangeboden en wordt begeleid door Individueel Trajectbegeleider (ITB). Deze ITB-er begeleidt de jongeren voor, tijdens en na hun terugkeer in de maatschappij met als doel het behouden van een passende opleiding of werkplek. Daarnaast is er aandacht voor wonen, het sociaal netwerk en de vrijetijdsbesteding van jongeren. Binnen Work-Wise zijn trainingen beschikbaar onder de noemer 'Werken aan je Toekomst'. Het doel hiervan is jongeren te motiveren prosociale keuzes te maken in het verkrijgen en behouden van opleiding en werk, en ze vaardigheden aan te reiken om dit te kunnen realiseren.

Aanbeveling 6: Versterk de uitvoering van Work-Wise door te gaan werken met het erkende buitenprogramma en Werken aan je Toekomst.

Twee andere veel voorkomende problemen waar de PIJ-jongeren binnen de Sprengen mee kampen zijn agressieproblematiek en middelengebruik. De behandeling hiervan vraagt aanvullende interventies naast de aandacht voor deze problemen in het basisklimaat. Voor het vergroten van de agressieregulatie bij jongeren zijn twee erkende gedragsinterventies beschikbaar: *AgressieRegulatie op Maat* en de *In Control!*. Mogelijk komt er op termijn een residentiële variant beschikbaar van de WSART (Washington State Agression Replacement

Training), die is in de ambulante versie erkend. Om het middelengebruik van PIJ-jongeren aan te pakken (dat nogal eens ook binnen de inrichting doorgaat) is de voorlopig erkende gedragsinterventie *Brains 4 Use* beschikbaar en de *Leefstijltraining voor verslaafde justitiabelen* (een erkende interventie voor volwassenen; eveneens voorlopig erkend). Deze interventies beogen de kans op recidive te verminderen door het terugdringen van middelengebruik.

Aanbeveling 7: Richt volgende in te voeren gedragsinterventies op de meest voorkomende problemen bij PIJ-jongeren: agressieproblematiek en middelengebruik; stel hiervoor een meerjarenplanning op.

Literatuur

- Ackerman, S.J., & Hilsenroth, M.J. (2003). A review of therapist characteristics and techniques positively impacting the therapeutic alliance. *Clinical Psychology Review, 23*, 1-33.
- Baas, N. J. (2005). *Wegen naar het rechte pad. Strafrechtelijke interventies voor delinquente jongeren, inclusief verplichte nazorg, en naar het effect van interventies die zich voor een strafrechtelijk kader zouden kunnen lenen, alsmede naar interventiecondities die dat effect beïnvloeden*. Den Haag: WODC.
- Beenker, L.G.M. & Bijl, B. (2003). *Van invoering naar uitvoering. Een eerste evaluatie van de implementatie van het competentiemodel in vier justitiële jeugdinrichtingen*. Duivendrecht: PI Research.
- Boendermaker, L. & Beijerse, J. uit (2008). *Opvoeding en bescherming achter 'traliës'. Jeugdinrichtingen tussen juridische beginstelen en pedagogische praktijk*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Bordin, E.S. (1979). The generalizability of the psychoanalytic concept of the working alliance. *Psychotherapy: Theory, Research, and Practice, 16*, 252-260.
- Brand, E.F.J.M. & Hurk, A.A. van den (2008). *10 jaargangen PIJ-ers. Kenmerken en veranderingen*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Bullens, R., Oostervink, I., & Brand, E. (2006). *Samenplaatsing van jongeren met een OTS- of PIJ-maatregel: wenselijk of niet?* In: Oei & Groenhuijsen, *Capita selecta van forensische psychiatrie*. Deventer: Kluwer.
- Deur, H. van & Odenhoven, R. (2008). *Handboek Doorbraak in de Jeugdzorg. Beter presteren door blijven verbeteren*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Dienst Justitiële Inrichtingen (2003). *Rapport Pilot Study PIJ-dossiers 2003A: vormen van betrouwbaarheid*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Directie Justitieel Jeugdbeleid. (2008). *Voortgangsrapportage Kwaliteitsverbetering Justitiële Jeugdinrichtingen*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Dowden, C., & Andrews, D.A. (2004). The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: a metaanalytic review of core correctional practice. *International Journal of Offender Therapy and comparative criminology, 48*, 203-214.
- Duncan, B.L. (2006). *Common factors and the uncommon heroism of youth. A presentation for Children en Youth Care in the Netherlands, Amsterdam, January 27, 2006*.
- Erve, N. van, Poiesz, M., & Veerman, J.W. (2007). *Bejegening in de jeugdzorg*. Nijmegen: Praktikon.
- Hermanns, J. (2008). *Professionaliteit in discussie*. In: *Gezinsinterventies. Aan de slag met problematische opvoedingskwesaties*, p. 7-16. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Hildebrand, M., Augustinus, F., Pomp, L.S., Schönberger, H.J.M. & Soe-Agnie, S.E. (2007). *Wegloopgedrag bij jeugdigen met een PIJ-maatregel*. Utrecht: Expertisecentrum Forensische Psychiatrie.
- Klomp, M., Kloosterman, P., & Kuijvenhoven, T. (2002). *Aan de gang. Motiveren van vastgelopen jongeren voor werk en scholing*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Laan, P.H. Van der (2007). *Professionaliteit als basis voor kwaliteit en effectiviteit van Jeugdzorg. Suggesties en overwegingen voor een plan van aanpak*. Amsterdam/Leiden: Universiteit van Amsterdam en NSCR.
- Lambert, M.J., & Barley, D.E. (2001). Research summary on the therapeutic relationship and psychotherapy outcome. *Psychotherapy, 38*, 357-361.

- Landenberger, N. A. & Lipsey, M. W. (2005). The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: a meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology*, 1 (4), 451-476.
- Lodewijks, H. (2008). *Violence risk assessment in adolescents in the Dutch juvenile justice system. Studies on the reliability and predictive accuracy of the SAVRY*. Academisch proefschrift. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Miller, S., Hubble, M. & Ducan, B. (2007). Supershrinks. What's the secret of their succes? *Psychotherapy Networker*, (november/december), <http://www.psychotherapynetworker.org>.
- Miller, W.R. & Rollnick, S. (2005). *Motiverende gespreksvoering. Een methode om mensen voor te bereiden op verandering*. Ouderkerk aan den IJssel: Ekklesia.
- Prochaska, J.O., DiClemente, C.C., & Norcross, J.C. (1992). In search of how people change. Applications to addictive behaviors. *American Psychologist*, 47, 1102-1114.
- Spanjaard, H., Lange, M. de & Haspels, M. (1999/2003). *Competentievergroting in een jeugdinstelling. Handleiding voor groepsleiders, gedragswetenschappers en unitleiders*. Duivendrecht/Zuthpen: PI Research en JPC De Sprengen.
- Sprenkle, D.H., & Blow, A. (2004). Common factors and our sacred models. *Journal of Marital and Family Therapy*, 30, 113-129.
- Steege, M. van der (2003). *Gewoon goed hulpverleners. Over de cliënt centraal, vraaggericht werken en cliëntenparticipatie in de jeugdzorg*. Utrecht: NIZW.
- Steege, M. van der, Berge, I. ten, & Eijgenraam, K. (2007). *Motiveren om te veranderen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Steege, M. van der & Oudhof, M. (2008). *Leren van Delict. Gedragstraining voor jongeren die een gewelddadig delict pleegden. Theoretische handeling, versie 1.0*. Ontwikkeld en beschreven door JPC De Sprengen, Rentray en Jongerenhuis Harreveld met ondersteuning van het Nederlands Jeugdinstituut / NJi in opdracht van het Ministerie van Justitie (Sectordirectie Justitiële Jeugdinstellingen).
- Turnell, A., & Edwards, S. (1999). *Signs of safety. A solution and safety oriented approach to child protection casework*. New York: W.W. Norton & Company.
- Yperen, T.A. van (2003). *Gaandeweg. Werken aan de effectiviteit van de jeugdzorg*. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Yperen, T.A. van & Veerman, J.W. (2008; Red.). *Zicht op Effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg*. Delft: Eburon.

Bijlage 1 Deelnemers bijeenkomsten

Medewerkers die deelnamen aan de twee expertmeetings (11 en 24 juni 2008)

1. Erwin Voskuil (individueel trajectbegeleider)
2. John Wenneker (unitleider)
3. Bregje van den Akker (gedragwetenschapper)
4. Roy Rosch (pedagogisch medewerker)
5. Khalid Lalouch (pedagogisch medewerker)
6. Elise Smits (pedagogisch medewerker)
7. John Golstein (pedagogisch medewerker)
8. Fieke Rhebergen (coördinerend teamlid internaat)
9. Karin Mensink (coördinerend teamlid internaat)
10. Mirjam Klein Bramel (coördinerend teamlid school)
11. Jan van der Streek (docent)
12. Sylvia Hulleman (remedial teacher)
13. André Klein Hulse (deskundigheidsbevorderaar)

Medewerkers die deelnamen aan de toetsingsbijeenkomst (17 september 2008)

1. Marcel Fiere (unitleider)
2. Karin Roerdink (coördinerend teamlid)
3. Eveline Peeters (gedragwetenschapper)
4. Ben Oud (medewerker deskundigheidsbevordering)
5. Dorien van Brussel (pedagogisch medewerker)
6. Bangaly Camara (docent)
7. Gonnie Veldink (individueel trajectbegeleider)
8. Jürgen Schüster (pedagogisch medewerker)

Bijlage 2 Verantwoording gebruikte literatuur

Literatuur over algemeen werkzame factoren

Voor de zoektocht naar literatuur over algemeen werkzame factoren zijn onderstaande vier publicaties als basis gebruikt:

1. Steege, M. van der (2003). *Gewoon goed hulpverleners. Over de cliënt centraal, vraaggericht werken en cliëntenparticipatie in de jeugdzorg*. Utrecht: NIZW.
2. Laan, P. H. van der (2006). Jeugdzorg werkt! Over wat Jeugdzorg doeltreffend en effectief maakt. In: *Jeugdzorg in onderzoek: algemeen werkzame factoren. Congresbundel*. Den Haag: Ministerie van VWS.
3. Duncan, B.L. (2006). *Common factors and the uncommon heroism of youth. A presentation for Children en Youth Care in the Netherlands, Amsterdam, January 27, 2006*.
4. Van Yperen, T., Booy, Y. & Van der Veldt, M.C. (2003). *Vraaggerichte hulp, motivatie en effectiviteit jeugdzorg*. Utrecht: NIZW.

Aan de hand van de literatuurreferenties uit deze vier publicaties zijn veertien Engelstalige artikelen, twee Engelstalige boeken en zeven Nederlandstalige artikelen geselecteerd die informatie bieden over algemeen werkzame factoren. Daarnaast is naar literatuur gezocht in de databases Psychinfo, Eric, Social Care online en Narcis (deze bevatten voornamelijk Angelsaksische onderzoeksliteratuur) met onderstaande zoektermen.

OR	OR	OR	OR	OR
AND AND AND				
common factors	therapeutic alliance	youth	treatment outcome	From 1998
variables	approach	juvenile	Outcome	
factors	therapeutic approach	adolescent	Effect*	
Non specific factors	motivation	delinquency youth	Eff*	
(principles)	strategy	client	evaluat*	
	techniques		result*	
	alliance building		best practices	
	needs led		evidencebased	
			program evaluation	

De search in Psychinfo, Eric en Narcis leverde wel publicaties op, maar geen van deze was relevant of nieuw. Social Care Online leverde vier aanvullende publicaties die mogelijk relevant waren, uiteindelijk bleek geen ervan bruikbaar.

In de Nederlandstalige databank Picarta (gezamenlijke universiteitsbibliotheken), de catalogus van het WODC en de eigen literatuurcatalogus van het NJi is gezocht met onderstaande zoektermen. Dit leverde zes relevante aanvullende publicaties op.

OR	OR	OR	OR	OR
		AND	AND	AND
algemeen werkzame factoren	benadering	jeugd	Effectief	Vanaf 1998
effectieve factoren	therapeutische relatie	jongeren	effectiviteit	
ingrediënten	competenties therapeut	jeugdigen	best practices	
factoren	bejegening	delinquenten	evidencebased	
elementen	therapeutische alliantie	cliënt	doeltreffendheid	
aspecten	motivatie		evaluatie	
	technieken		effect	
	vraaggericht (werken)		effecten	
	werkrelatie		effectmeting	
			resultaat	
			resultaten	
			resultaatmeting	
			Doelmatigheid	

Literatuur over wat werkt bij delinquente jongeren

Voor paragraaf 3.2 over wat werkt bij PIJ-jongeren is gebruik gemaakt van bestaande overzichten over wat werkt bij delinquente jongeren:

Baas, N. J. (2005). *Wegen naar het rechte pad. Strafrechtelijke interventies voor delinquente jongeren, inclusief verplichte nazorg, en naar het effect van interventies die zich voor een strafrechtelijk kader zouden kunnen lenen, alsmede naar interventiecondities die dat effect beïnvloeden*. Den Haag: WODC.

Boendermaker, L. & Beijerse, J. uit (2008). *Opvoeding en bescherming achter 'trali's'. Jeugdinstellingen tussen juridische beginselen en pedagogische praktijk*. Amsterdam: SWP.

Boendermaker, L. & Ince, D. (2008). Effectieve interventies tegen jeugddelinquentie. *Jeugd en Co Kennis*, nr. 4, p. 26-38.

Kennisdossier delinquentie Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl/delinquentie>.

Het overzicht van de (voorlopig) erkende gedragsinterventies voor jeugdige en volwassen delinquenten is ontleend aan de website van de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie: <http://www.justitie.nl/erkenningscommissie>.

Bijlage 3 Stellingen toetsingsbijeenvakomsten

Dit zijn de stellingen zoals ze zijn voorgelegd aan de jongeren. Voor de ouders en de medewerkers zijn dezelfde stellingen gebruikt in andere, bij hen passende formuleringen.

1. ‘Elke stap die ik zet, hoe klein ook, wordt als een vooruitgang gezien’

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

2. ‘De vraag: “Wat wil jij met je leven gaan doen?” staat centraal in het contact’

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

3. ‘Als ik iets verkeerd doe, hebben de mensen hier niet gelijk een hekel aan me’

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

4. ‘Ik krijg de mogelijkheid zelf keuzes te maken’

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

5. ‘Medewerkers gedragen zich ‘zoals het hoort’, ze doen geen dingen die ik ook niet mag’

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

6. 'Ook als ik dingen niet goed doe, wordt mij ook verteld wat ik wel goed heb gedaan'

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

7. 'Medewerkers hebben niet te hoge verwachtingen van mij'

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

8. 'Medewerkers zijn echt in mij geïnteresseerd'

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

9. 'We lachen ook veel met elkaar'

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

10. 'Medewerkers hebben dezelfde doelen als ik heb'

Hoe belangrijk vind jij dat dit gebeurt?	<i>Helemaal niet belangrijk</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Heel belangrijk</i>
Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>

11. Mag je zelf invullen. Wat vind jij belangrijk in hoe medewerkers met jou omgaan?

.....

Hoe vaak komt dit voor?	<i>Nooit</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Altijd</i>
-------------------------	--------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	---------------